

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**OBĚTI ŠIKANY NA ZÁKLADNÍCH
A STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH**

Autor práce: Jan Pešout, DiS.

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Havelková, Ph.D.

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Lence Havelkové, Ph.D., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Také bych poděkoval svým přátelům a blízkým za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce, již si nesmírně vážím.

ABSTRAKT

PEŠOUT, J. *Oběti šikany na základních a středních školách : bakalářská práce.*
České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2014. 62 s.
Vedoucí bakalářské práce : PhDr. Lenka Havelková, Ph.D.

Klíčová slova: viktimologie, oběť, agresor, šikana, prevence šikany

Bakalářská práce pojednává o relativně nové vědní oblasti, která vznikla v druhé polovině dvacátého století – viktimologii neboli nauku o obětech. Šikana je jedna z rozsáhlých kapitol viktimologie. Jelikož jde o téma velmi rozsáhlé, zabývá se tato práce pouze hlavními aspekty celé problematiky. Nejprve z teoretického hlediska, což zahrnuje stručnou charakteristiku šikany a s ní spojenými pojmy, dále stádia šikany, strategii vyšetřování a její prevenci a z praktického hlediska, kde je pomocí dotazníkového šetření zjišťována informovanost žáků o šikaně. Posléze jsou podrobně zkoumány oběti a agresori šikany. Součástí této práce není jen charakteristika šikany, ale především jednoduché, jasné a praktické nápady jak se obětí šikany nestat.

ABSTRACT

PEŠOUT, J. *Victims of Bullying in Elementary and Secondary Schools : Bachelor thesis*. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, 2014. 62 p. Supervisor : PhDr. Lenka Havelková, Ph.D.

Key words: victimology, victim, aggressor, bullying, prevention of bullying...

Bachelor thesis deals with a quite new scientific issue which came into existence in the second half of the twentieth century, it is about victimology which is a study of victims. One of the sub-topics within the broader topic of victimology is bullying. As the topic is very extensive, the paper is dealing only with the main aspects of the overall issue. Firstly it's about theoretic point of view, which includes brief characteristic of bullying and related concepts, further it covers stages of bullying, detection strategy and prevention and from a practical point of view, where through a questionnaire survey on the awareness of bullying. Later on the victims and aggressors of bullying are examined. The work focuses not only on the characteristics of the bullying, but also on simple, clear and practical ideas protecting ourselves from the bullying.

OBSAH

Úvod.....	8
1 Cíle a metodika bakalářské práce.....	9
2 Charakteristika šikany a její oběti.....	10
2.1 Stádia šikany.....	11
2.2 Kde a kdy se šikana odehrává?.....	14
2.3 Oběť.....	14
2.3.1 Typy obětí.....	16
2.3.2 Následky šikanování u oběti.....	18
2.4 Agrese a agresor.....	19
2.4.1 Typy agresorů.....	21
3 Strategie vyšetřování šikany.....	24
3.1 Odhalování šikany ve škole a prvotní intervence.....	24
3.2 Scénář „rychlé intervence“ při šikaně.....	27
4 Prevence šikany.....	31
4.1 Právní následky šikany.....	34
4.2 Program proti šikanování.....	35
5 Dotazníkové šetření.....	38
5.1 Použitá výzkumná metoda.....	38
5.2 Organizace výzkumu a výsledky šetření.....	39
5.2.1 Dotazník.....	40
5.2.2 Výsledky jednotlivých škol.....	48
5.2.3 Porovnání výsledků.....	49
5.2.4 Vyhodnocení hypotéz.....	50
6 Doporučení.....	52
ZÁVĚR.....	54

Seznam použitých zdrojů	56
Seznam tabulek a grafů	59
Seznam příloh.....	60

Úvod

Šikana na školách je jistě stejně stará jako škola sama, existovala vždycky a mnozí ji považují za přirozenou součást života. Ale fakt, že šikanování už vedlo k mnoha sebevraždám, násilným útokům a vraždám, by měla naše společnost brát jako výstražný signál. V posledních desetiletích agresivita mládeže celkově stoupá, což lze snadno zjistit například ze statistik násilných trestných činů. Dětská agresivita je problém rostoucí nejen v České republice, ale i po celém světě. Celé týmy odborníků se věnují její prevenci a možnostem řešení. V minulosti se šikana objevovala spíše v pubertálním nebo vyšším věku, u mladších dětí byla spíše výjimkou. V současné době se věková hranice posunula do mladšího školního věku a nabývá na bezohlednosti a agresivitě. Celkový nárůst šikany pravděpodobně souvisí i se zřejmým úpadkem kázně a autority učitelů. Učitel se většinou spokojí s tím, že uhájí sám sebe, ale zaručit bezpečí všem dětem ve třídě nedokáže. Některým rodičům ani nevádí, když se dozvědí, že jejich syn či dcera ubližuje druhým. V tomto „moderním světě“ to poté považují za důkaz toho, že se jejich dítě dokáže prosadit, samo se nestane obětí šikany a v tomto spatřují velikou výhodu.

Tisíce dětí denně přichází do školy se strachem z posměchu, ponižování, nadávek, pomluv či fyzického násilí. Posléze po návratu domů se vracejí s poničenými sešity a učebnicemi, s potřhaným či ušpiněným oblečením a svým rodičům se snaží všemožnými výmluvami odůvodnit modřiny, škrábance, poničené, ztracené věci či chybějící peníze. Z výše uvedeného důvodu je velice obtížné nalézt pravdivé informace o šikaně svého dítěte, nenechat se svést na falešnou stopu a mnohem obtížnější je správné řešení tohoto problému.

Pro většinu médií je jakýkoliv případ výrazné šikany, krutosti mezi lidmi v zaměstnání, v domovech důchodců nebo v nemocnicích či ve věznicích vítaným námětem pro zaplnění přední stran novin či tvorbu poutavých reportáží. Mediální popularita případů mimořádně kruté šikany zároveň přispívá k dalšímu rozvoji, povzbuzení nebo i návodu či napodobování agresivních dětí. Šikana se tedy stává velkou výzvou pro pedagogy, psychology, sociology nebo lékaře, stejně tak i pro rodiče, odborníky v praxi a hlavně pro celou veřejnost. V současnosti je toto téma velice aktuální, a proto je čím dál častěji veřejností vyhledáváno.

1 Cíle a metodika bakalářské práce

Hlavním cílem bakalářské práce bude charakterizovat formy šikany a definovat profil jejich obětí na základní a střední škole. Práce bude podrobně vysvětlovat jednotlivá stádia šikany, strategie jejího vyšetřování i práci s oběťmi šikany. Dále poukážeme na to, jak důležitá je prevence šikany, vyhodnotí celkový systém prevence na školách, a jak velkou roli hrají rodiče a pedagogové při výchově dětí.

V teoretické části bakalářské práce budou nejdříve vysvětleny pojmy, které souvisejí s problematikou šikany. V první řadě bude vysvětleno, co lze považovat za šikanu a jak se vlastně zjišťuje, kde a kdy se šikana odehrává. Dále práce bude analyzovat typologii agresorů a obětí šikany na základní a střední škole, co může být příčinou vzniku šikany a kdo bývá nejčastěji obětí. Proč se tento jev nazývá epidemií dneška, zdali je to dáno určitou skrytostí, velice složitým odhalováním a ještě složitějším řešením. Tímto problémem se zabývá část práce nazvaná scénář rychlé intervence při šikaně, kde budou rozebrány důležité body, jak správně postupovat při vyšetřování šikany a čeho se musíme vyvarovat. V závěru teoretické části se zaměříme na prevenci šikany na školách, a zdali ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy průběžně aktualizuje metodický pokyn, který se tímto problémem podrobně zabývá. Pro vlastní zpracování je použita metoda analýzy neboli rozkládání, se snahou poznání určitého jevu, jeho rozdělení na jednotlivé části, které jsou posléze podrobně zkoumány.

V praktické části je využita metoda dotazníkového šetření, kde bude zjišťována informovanost dětí o této problematice na základních a středních školách, jakož i jejich vlastní zkušenosti s tímto jevem. Dotazník byl koncipován do dvou částí. V první části se dotazník zaměřuje na základní osobní údaje, a zdali se žák se šikanou vůbec někdy setkal a následně s jakými druhy. V druhé části dotazníku se již blíže zkoumá případná osobní zkušenost se šikanou. Navržená opatření budou reflektovat výsledky dotazníkového šetření.

2 Charakteristika šikany a její oběti

Viktimologie je odvětví kriminologie. Jedná se o vědní obor, který se zabývá oběťmi trestných činů, jejich typologií a předpoklady stát se obětí trestného činu (viktimností). Proces, kterým se člověk stává obětí trestného činu, se nazývá viktimizace. Důležitý okruh viktimologie se věnuje psychologii oběti. Zde je pak snaha objasnit podstatu traumatizace, která je způsobena trestným činem. Zjišťuje se zde, jak oběť trestný čin prožívala a jak se s ním vyrovnává. Dále se zde ověřuje, co napomáhá a co naopak znesnadňuje návrat oběti do běžného života. Ačkoliv viktimologie vznikla jako vědní oblast zabývající se oběťmi trestného činu, její poznatky velice přispívají k pochopení problémů a životních situací všech osob, které postihl osud oběti.¹

Termín slova šikana je odvozen z francouzského slova „chicane“ a lze ho překládat jako „zlomyslné obtěžování, týrání, trápení, omezování, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů“, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat. V České republice se slovo „šikana“ ujalo v trochu odlišném smyslu, a to k označení nešvaru, který se povážlivě rozmohl v armádě v dobách povinné vojenské služby: Nováčci jinak nazývaní jako „bažanti“ byli často krutě fyzicky týráni, všemožně ponižováni, zneužíváni a vydírání ze strany „mazáků“. Termín „šikana“ použil statečný pražský psychiatr Petr Příhoda, když jako první u nás před listopadem roku 1989 veřejně promluvil o tom, o čem mnozí věděli, ale mlčeli, přestože to bylo tabu – v socialistické armádě nebylo možné přiznat, že něco takové, jako je šikana, vůbec existuje.²

Šikanování se může vyskytovat všude a může nás provázet celým životem. Většinou začíná v rodině mezi sourozenci, dále pokračuje ve školce a dalších školách – bullying, v zájmových kroužcích, na vojně, v zaměstnání – mobbing, v partnerských vztazích – domestic violence, v nemocnicích, dále třeba i mezi sousedy v domě i mezi seniory v domově důchodců. Důsledkem šikanování je poškozování zdraví člověka, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec.³

Šikana na škole určitě není žádnou novinkou. Vědecké diskuse o šikaně začaly až v roce 1969 ve Skandinávii a až koncem osmdesátých let 20. století byly uveřejněny

¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, Praha, 2007, s. 11.

² ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ P. *Jak na šikanu*. Praha, 2010, s. 135.

³ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 17.

výzkumy i jinde ve světě (Velká Británie, Austrálie, USA, Japonsko, Nizozemsko, Kanada). Podnětem byly alarmující znaky, které vykazovaly šikanování z dnešní doby. Dochází k nárůstu počtu případů šikany, nárůstu agrese, brutality a vynalézavosti. Naopak klesá věk jedinců, kteří se na šikaně podílí.⁴

Šikanování lze považovat za nemocné čili patologické chování. Jak lze tedy popsat chování označované jako šikanování? Hlavní vnější rysy lze popsat následovně:

„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“⁵

Situace na odborných učilištích není nijak idylická, není tomu tak ani na základních, středních a dalších typech školských zařízení. Všechny způsoby šikanování se jistě dotýkají každého a nikdo nemá problém s jejich označením. Největší problém je v tom, že nejsou viditelné, protože se dějí v nepřítomnosti učitele, a dále v rozpoznání a identifikaci jako šikanování. Dalším rozměrem, který je velice důležitý, je vazba mezi agresorem a obětí. Tento vztah se stává určitou lidskou strategií, kdy je skryt vlastní strach a zároveň se využívá strachu druhého. Žáci se posléze ve většině skupin dělí na „silné“ a „slabé“. Jinak řečeno, silní žáci ukazují své silné přednosti, aby zakryli své slabosti, a slabí žáci jsou strachem tak paralyzováni, že veškeré své slabosti ukáží. Vznikají zde trvalé vazby a obě skupiny se navzájem potřebují. Agresorovi to dává pocit nadřazenosti a absolutní moci, čím dál více se užívá svou pozici a libuje si ve strachu oběti. Je nutkán se zdokonalovat a stupňuje trápení oběti, na své oběti se stává závislým až do té doby než se toto agresivní násilí vymkne kontrole a provalí se. Posledním pohledem na tento jev je jeho chápání jako „onemocnění celé skupiny“. Tady není šikanování záležitostí pouze jednotlivce či agresora a oběti, zde vždy nastává těžká porucha skupinového organismu, který podlehl nákaze. Nákaza vztahů při šikaně má svojí dynamiku a svůj vývoj, který směřuje od zárodečné podoby až ke zralému konečnému stupni ničení kladných vztahů mezi členy skupiny.⁶

2.1 Stádia šikany

Neboli stupně onemocnění celé skupiny zasažené „virem“ šikanování. Jednotlivá stádia vyžadují odlišné způsoby zásahů, z čehož postupně vzniklo pětistupňové schéma.

⁴ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha, 1995, s. 18.

⁵ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha, 1997, s. 20.

⁶ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha, 1997, s. 20-26.

První stádium (zrod ostrakismu⁷). Děje se běžně v normálním kolektivu, i když mnozí z pedagogů i rodičů věří v to, že ke zrodu šikanování jsou zapotřebí zcela výjimečné podmínky, například přítomnost patologického sadisty nebo absolutně chybějící kázeň. Přitom se šikanování může objevit v jakémkoliv kolektivu a podmínky k jeho vzniku mohou být zcela nenápadné a běžné. Kde se tedy šikanování bere? V každém kolektivu se vždy při různých hrách velmi brzo objeví jednotlivci, kteří jsou nejméně oblíbení a nemají na ostatní žádný vliv. Tyto pak odborná literatura nazývá například jako černé ovce, obětní beránci nebo outsideři. Ti, kteří jsou naopak na vrcholu oblíbenosti, nalézají oblibu v základních prvcích šikanování. Jde převážně o mírné psychické formy násilí, kde ostatní spolužáci neoblíbeného člena kolektivu pomlouvají, spřádají proti němu intriky, nebaví se s ním a dělají mu různé naschvály a legrácky. Tato situace je již první podobou šikanování a nastává zde riziko dalšího negativního vývoje.⁸

Druhé stádium (fyzická agrese a přitvrzování manipulace). Ostrakismus může přerůst do dalšího vývojového stádia, k čemuž napomáhá více příčin. První příčinou může být situace, kdy ve skupině stoupá napětí a ostrakizování žáci slouží jako jeho ventil. Spolužáci se tímto odreagují, například z blížícího se testu nebo z konfliktu s pedagogem. Zde se začíná objevovat fyzická agrese. Další příčinou může být situace, kde společně žáci tráví hodně času, například na brigádě nebo na škole v přírodě. Zde si vymýšlejí zábavu a většinou rychle přitvrzují na úkor nejzranitelnějšího spolužáka. Pocit jak chutná moc, když někoho týráš a bijí někoho slabého, může vyvolat prolomení posledních zábran. Velice špatnou variantou je, jestliže začne tyto násilné praktiky aplikovat vůdce skupiny jako úlevnou zábavu nebo jen pro pobavení sebe nebo svých obdivovatelů. Je zde možnost, že se tyto praktiky neuchytí, ale pouze za předpokladu že v kolektivu převládají kamarádské vztahy a společná soudržnost a žáci mají zásadně negativní postoje k takovému násilí. Takovéto vztahy ve skupině je pro pedagogy velice obtížné a časově náročné vytvořit. Jestliže je imunita kolektivu nějakým způsobem oslabena, je skoro jisté, že se násilí v určité podobě zakoření a při souhře dalších okolností se může dále rozvíjet do dalších stupňů skupinového rozkladu.⁹

⁷ *Ostrakismus - hlasování nebo projevy směřující k vyloučení někoho z nějaké činnosti* [online].

2014 [cit. 2014-01-03]. Dostupné z WWW:

<<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/ostrakizmus-ostrakismus>>.

⁸ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha, 1997, s. 31-32.

⁹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha, 1997, s. 32-35.

Třetí stádium (klíčový moment – vytvoření jádra). Jestliže se nezastaví počáteční fyzická agrese jednotlivců, často se pak vytváří skupinka agresorů neboli jádro. Tito šířitelé nákazy začínají systematicky spolupracovat, nikoliv jen náhodně a nahodile, začnou šikanovat nejvhodnější oběti. Nejdříve jsou oběťmi ti, co jsou v žebříčku oblíbenosti na nejnižší příčce. V tomto momentu se rozhoduje, zda se toto počáteční stádium přehoupne do stádia pokročilejšího. V této době je již kolektiv rozdělen do skupin, které bojují o vliv. Může se stát, že dvě skupiny mají stejný vliv na kolektiv a stávají se rovnocennými, zde se násilí dočasně pozastaví. Lehce zde ale dochází ke zvrtnutí, například příchod nového žáka, který je typickým agresorem nebo obětí.¹⁰

Čtvrté stádium (většina přijímá normy agresorů). Pokud není v kolektivu silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů nerušeně pokračuje. Veškeré normy agresorů jsou posléze přijímány a stávají se nepsaným zákonem. V této době se málokdo tomuto nátlaku dokáže postavit. Toto se dá popsat způsobem, jako když buňka zůstává navenek celá, ale zevnitř ji virus postupně rozkládá. I mírní a slušní žáci se začínají chovat agresivně a aktivně se podílí na šikanování svého spolužáka a přitom prožívají uspokojení.¹¹

Páté stádium (totalita neboli dokonalá šikana). Zde jsou veškeré normy agresorů přijaty a respektovány všemi, popřípadě téměř všemi členy kolektivu a dochází zde k nastolení totalitního šikanování. Skupina se dělí na dvě části, z čehož jednu část tvoří agresoři a druhou oběti. Agresoři sami sebe označují za krále, nadlidi, mazáky, otrokáře a své oběti za otroky, poddané, bažanty a nevolníky. Agresoři používají svou moc a využívají jí ke všemu co je potřebné, ať to jsou materiální věci – peníze a věci nebo rozumové schopnosti či školní znalosti. Největším důkazem tohoto zla je to, že agresoři svým obětem mohou způsobovat bolest, znásilňovat je všemi způsoby a oběti nejsou schopni se bránit. Čas je v tomto případě plusem pro zdokonalování a pro nárůst násilí. Agresoři ztrácejí poslední zbytky zábran, ztrácejí přehled o realitě a jsou nutkáni pro opakované násilí. Zde již vzniká závislost na šikanování. Původně neutrální či pouze přihlížející žáci se postupně zapojují do týrání a začínají toto chování považovat za normální nebo i dokonce za legraci. Oběti jsou stále závislejší a jsou ochotni udělat cokoli, jen aby uspokojili své trýznitele. Neúnosnost pak řeší únikem či odchodem ze školy nebo nemocí, pokusem o sebevraždu, případně se i zhroutí. Občas se v důsledku

¹⁰ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha, 1997, s. 35-36.

¹¹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha, 1997, s. 36.

brutálního fyzického týrání a následného těžkého zranění šikanování provalí. Toto nejvyšší stádium šikanování se spíše vyskytuje ve věznicích, vojenském prostředí nebo ve výchovných ústavech, ale v mírnější podobě se může vyskytovat i ve škole.¹²

2.2 Kde a kdy se šikana odehrává?

Kde k šikaně dochází a kdy se odehrává? Nezáleží na typu školy, může být státní či soukromá, malá i velká, výhradně dívčí či chlapecká. K šikaně může docházet na jakémkoliv typu školy. Odehrávat se může nejenom ve třídě, ale i na hřišti, v jídelně, na toaletě, ale i na školním výletě. Dále třeba cestou do školy nebo ze školy, v autobuse, na diskotéce nebo v nákupním středisku.

Nejčastějším místem pro její výskyt je školní třída, kde dochází k šikanování mezi spolužáky, toto lze nazývat jako „vnitrotřídní šikana“. Jedná se o nejnebezpečnější typ šikany, protože oběť je dlouhodobě psychicky poškozována, šikana kazí dlouhodobé vztahy a celkovou atmosféru ve škole, kde děti žijí. Vnitrotřídní šikanu můžeme pozorovat přímo při vyučování, za přítomnosti učitele, který její projevy zlehčuje nebo není je schopen zvládnout. Může se jednat o drobné posměšky, poznámky, naschvály či ústrky. Učitel toto může považovat za běžnou nekázeň žáků při vyučování, nanejvýš zanedbatelný kázeňský přestupek. Oběť ale moc dobře ví, že se jedná pouze o předehru. V době kdy učitel není nablízku a oběť nemá ani jeho částečnou ochranu, šikana se projevuje v plné síle a agresivitě, buď přímo ve třídě, před zraky celého kolektivu nebo v jiných prostorech školy. Nejčastěji se šikanování zúčastní dva až tři agresori a mohou šikanovat jednoho nebo více spolužáků, třeba i většinu třídy. V opačných případech se k šikaně nechá strhnout většina třídy a tím pádem agrese proti jedinci se může posléze vyvinout až k velmi nebezpečným podobám ohrožující zdraví nebo dokonce i život oběti.¹³

2.3 Oběť

„Obětí se nazývá konkrétní fyzická osoba, která utrpěla v souvislosti se spácháním trestného činu újmu na životě, na zdraví, na majetku, na svobodě, na cti

¹² KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha, 1997, s. 36-37.

¹³ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ P. *Jak na šikanu*. Praha, 2010, s. 24-25.

*nebo na jiných osobních právech. Proto se oběti v kriminalistickém slova smyslu vyskytují jenom u některých druhů trestných činů, jejichž objektem jsou statky osobní povahy.*¹⁴

Při troše smůly může být obětí kterékoliv dítě, například i vyhlášený darebák a provokatér. Dan Olweus, norský průkopník boje proti šikaně, je přesvědčený, že mnohé oběti pocházejí z příliš ochranných rodin. Můžeme sem zařadit opatrné a citlivé děti, které jsou citově vázány k matce a naopak k otci jsou citově odtažité. Další dětské oběti šikany mohou pocházet z milujících, ale tichých rodin. Zde se vytváří omezené možnosti styku s lidmi, mimo okruh nejbližší rodiny. Některé oběti zase mají panovačné, tradiční nebo nejisté rodiče, kteří mají svou vlastní zkušenost s agresí nebo jí dokonce ještě prožívají a přenášejí to na své děti. Děti se mohou domnívat, že ve srovnání s jejich zdravím, finančními problémy či jinými rodinnými krizemi je šikana celkem bezvýznamný problém a tak se své rodiče ani tímto nezatažují. Toto má za následek nedostání pomoci, jakou děti potřebují. Jestliže se dítě nedokáže vzepřít rodiči, jehož miluje, a říct mu „ne“, pak se těžko dokáže vzepřít agresorům, kteří na něj útočí a říct „nedělejte to“.¹⁵

Na každé škole existují „typické“ oběti, které jsou opakovaně týrané. Tím máme na mysli pouze „nejslabší ze slabých“. Jsou to ty děti, které neumějí skrývat svůj strach a využívat strachu druhých. Což je pro agresory nejsilnějším „magnetem“, příliš viditelná bojácnost a zranitelnost. Tyto děti ve vypjatých situacích ztrácejí hlavu, propadají panice, hrůze a strachu, výtíká svědomí a přílišné sebekritičnosti. V tomto smyslu se nemusí vždy jednat o žáky, kteří jsou fyzicky slabí nebo s tělesným handicapem. Zpravidla jsou méně zdatní než agresori. Proto se stává, že obětí je chlapec, který by mohl skály lámat, ale psychicky je úplně bezbranný. Dále rozlišujeme oběti, které nemají ani jednoho kamaráda a jsou zcela izolované nebo mají alespoň jeden pozitivní vztah. Situace však bývá v mnoha případech nepřehledná. Oběti mohou být velice slušní žáci s dobrými známkami a na druhou stranu se stávají obětmi darebáci a provokatéři. Stává se, že oběť je současně i agresorem. Toto může nastat, když dítě je odmala vychovááno přísnou výchovou, za každou maličkost je potrestán. Poté dochází k tomu, že dítě samo páchá různé nepravosti, za účelem vynucení pozornosti a následného potrestání od rodičů. Toto se pak následně odehrává i ve škole,

¹⁴ MUSIL, J. a kol. *Kriminalistika, vybrané problémy teorie a metodologie*. Praha, 2001, s. 45

¹⁵ FIELDOVÁ, M. E. *Jak se bránit šikaně – Praktický rádce pro děti, rodiče a učitele.*, Praha, 2009, s. 59-60.

kde je dítě ve třídě považováno za provokatéra a za účelem trestu páchá všelijaké vylomeniny.¹⁶

Nejčastější obětí šikany se tedy může stát kdokoliv. Zde si uvedeme nejčastější případy¹⁷:

- Dítě, které se neumí nebo nemůže bránit.
- Dítě, které se jakýmkoliv způsobem odlišuje od očekávaného průměru.
- Dítě fyzicky slabé, které těžko navazuje osobní kontakt s ostatními dětmi.
- Dítě duševně zaostalejší, popřípadě pomalejší v uvažování.
- Dítě jiné barvy pleti, často příslušník národnostní menšiny.
- Dítě nadprůměrně duševně vybavené, dětský génius.

2.3.1 Typy obětí

Dítě, kterému druhý spolužák ubližuje, je většinou tišší, málo průbojné, nedokáže se agresorovi samo postavit. Nechá si všechno líbit nebo si s danou situací neumí poradit.¹⁸

I oběti lze tedy rozdělit do několika kategorií¹⁹:

- **Oběť na první pohled.** Jedná se o ty děti, které samy o sobě do svého okolí vysílají signál slabosti. Většinou jsou fyzicky slabé, vytáhlé, mívají zvláštní barvu vlasů, na jejich obličejích je viditelná slabost a bojácnost. Ve třídě se nedokážou prosadit, jsou zamlklé a často sedí osamocené v lavici. Pokud se stanou terčem nárazek a legráček, velice často utečou, rozběhají se, někdy se naopak pouze rozzuří, což ještě celou třídu více povzbudí. I rodiny těchto dětí jsou tak trochu výjimečné. Od raného věku jsou tyto děti nadměrně ochraňovány, matky o ně mají přehnaný strach, okolní svět je pro jejich děti nebezpečný. Tlumení přirozené aktivity dětí, má za následek, že se z dítěte stává pasivní pozorovatel, který nic nesmí.

¹⁶ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 87-90.

¹⁷ *Šikana* [online]. 2014 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.policie.cz/clanek/sikana.aspx>>.

¹⁸ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Jak usměrňovat agresivitu*. Praha, 2007, s. 6.

¹⁹ *Metodický portál - inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html/>>.

- **Oběti setrvávající dlouhou dobu pod ochrannými křídly matek nebo babiček.** Jde o ty děti, jejichž rodiče (většinou se jedná o matky nebo babičky) si nedokážou připustit, že jejich ratolest se s rostoucím věkem dostává do fáze, kdy se chce osamostatnit. Tito rodiče však vidí své děti jako zcela nesamostatné a mají pocit, že musí za ně všechno vyřizovat, musí je všude hlídat a mít nad nimi dohled. Praktickým příkladem jsou ty matky, které své dítě doprovázejí až do lavice ve třídě, kde jim před začátkem vyučování pomohou připravit potřebné pomůcky. Dále tyto matky dávají najevo, jak těžké je se rozloučit se svým dítětem na celé dopoledne. Toto chování u ostatních spolužáků vyvolá silně provokující reakci. Ostatní děti jsou doma utvrzovány v tom, že až budou velcí, budou ve třídě s paní učitelkou samy, což vyvolává pocit důležitosti a zodpovědnosti.
- **Handicapované děti.** Tyto děti se stávají velice snadno oběťmi. Současné školství má snahu tyto děti zařadit do základních škol. Zdravá společnost si musí uvědomit, že jsou mezi námi i jedinci, kteří takové štěstí v životě neměli a narodili se s určitým handicapem. Naopak i handicapovaný jedinec, pokud se chce správně zařadit mezi zdravou společnost, musí se do jisté míry naučit žít samostatně. Každý pedagog musí vědět, jaké základní potřeby dané postižení obnáší. Pokud tomuto tak není, je to pro handicapované dítě spíše ohrožující.
- **Učitelské děti.** Nejčastějšími oběťmi šikany se stávají ty děti, jejichž rodiče učí na stejné škole nebo v horším případě, sám rodič učí své dítě. Pozice tohoto dítěte je velice nevýhodná z několika úhlů pohledu. To, co projde ostatním dětem, dítěti učitele neprojde v žádném případě. Rodič jako učitel je přímo u zdroje informací, které mu poskytují ostatní kolegové, týkajících se chování svého dítěte v jiných hodinách. Další faktem je i to, že ostatní děti nikdy neuvěří učitelskému dítěti, že jim matka či otec neřekli, kdy budou zkoušeni nebo kdy se bude psát písemný test. V neposlední řadě, pokud je dítě učitele hodnoceno kolegou, v mnohých případech dostane lepší známku než neučitelské dítě, které má stejný prospěch.

U každého typu oběti se lze vyvarovat určitých chyb. Hned u prvního typu, je základním pravidlem, aby dítě nebylo stále ochraňováno rodiči před dětmi, které se chovají agresivně. Lepší možností je naučit své dítě, jak se v situacích, kdy se stává obětí šikany, zachovat.

U druhého typu oběti, může pomoci pouze učitel. A to tím, že rodiče upozorní na nevhodnost chování, na možné reakce ostatních dětí ve třídě a jasně stanoví prostor, kam matka či babička může a kde je již prostor vyučujícího.

U třetího typu oběti je velice důležité, aby se vyučující choval ke všem dětem přiměřeně. Handicapované děti se nesnažit násilně začlenit do kolektivu.

U čtvrtého typu lze jen doporučit, aby rodič-učitel neměl své dítě na škole, kde učí. A pokud tomu tak je, tak aby své dítě alespoň neučil.

2.3.2 Následky šikanování u oběti

Závažnost poškození obětí závisí bezesporu na tom, jakého stádia šikana dosáhla a jak dlouho jí byly oběti vystaveny. Důležitá je i míra obranyschopnosti. Nejhorší variantou je, když dojde ke zlomení oběti, zničení její identity a nastolení pocitu bezmoci, závislé poddajnosti a věrnosti agresorovi, pramenící ze strachu ještě před větším utrpením. Následky u čtvrtého a pátého stupně šikanování jsou velmi závažné, dotýkají se celé osobnosti a můžou mít celoživotní charakter. Nejhorší případy končí i sebevraždou. Při dlouhodobém vystavení brutálnímu šikanování se velice často oběť zhroutí, projevuje se panická hrůza ze zabití a vzniká pocit skutečného strachu o svůj život. Oběť trpí například poruchami spánku, bolesti hlavy, zad či břicha. V jiných případech se oběť nezhroutí, ale nedokáže pokračovat v dalším studiu, nedokáže se přizpůsobit jinému kolektivu nebo opakovaně neuspěje u závěrečných zkoušek. Tělesná zranění se zahojí převážně rychle, ale duševní poranění jsou mnohem závažnější. Pokud je oběť postupem času vystavena větší psychické zátěži, může se tyto vnitřní poranění opět vrátit, a tím způsobit deprese, někdy provázené sebevražednými myšlenkami. Oběti pokročilých šikan mají tendenci od všeho utéci, schovat se před blízkým okolím, skrýt se. Po odchodu ze školy je poté velice těžké se k nim přiblížit, je obtížné se dozvědět, co se jim vlastně stalo. Přitom právě nutně oni potřebují pomoc, ale je téměř nemožné s nimi spolupracovat.²⁰

Důsledkem dlouhodobé šikany může být i nezvratné poškození člověka, a to jak z duševního tak tělesného, případně i smrt. Následky šikany si sebou, do dalšího života, odnášejí všichni zúčastnění. Největší dopad to má pochopitelně na oběť šikany.²¹

²⁰ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha, 1997. s. 68-69.

²¹ *Šikana, násilí* [online]. 2014 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.ostrovzl.cz/prevence/sikana-nasili/>>.

2.4 Agrese a agresor

„Agrese je v psychologicko-sociologickém pojetí takové chování, které vědomě a se záměrem ubližuje, násilně omezuje svobodu a poškozují jiné osoby nebo věci. Agrese může být obrácena i proti vlastní osobě, tím máme na mysli například sebepoškozování, sebetryznění, suicidální chování.“²²

Většina lidí si pomyslí, kde se to v těch dětech bere, je člověk od přírody agresivní nebo je to dědičná vlastnost, či je za násilné chování zodpovědná výchova nebo jak na nás působí celá společnost, rodina, či násilí vysílané v televizi nebo hraní počítačových her? Odpověď určitě není jednoduchá, šikana je zvláštním druhem agrese. Agrese v politice znamená napadení, například když jeden stát napadne druhý, podobně může napadnout člověk člověka nebo lev gazelu. Je to velice široký pojem a jeho definice není nijak jednoduchá. Agrese je stejně jako většina lidského chování naučená. Z toho vyplývá, že si ji osvojíme na základě zkušeností. Člověk může jednat agresivně i proto, že se mu to vyplácí. Tudíž se agresivnímu chování můžeme učit již od malička na základě vlastní zkušenosti, například pokud se chceme zmocnit nějakého předmětu a pomocí agrese se nám to podaří. Člověku stačí pouze něco vidět například v televizi, zločinec vítězí a je za to oslavován. Nebo když rodiče své dítě trestají za každý přestupek a dítě vidí, s jakým uspokojením přitom rodiče svou moc prosazují. Poté se nemůžeme divit, když se malé dítě takové jednání snaží napodobovat. Sklony k agresi, ať dané pudově nebo získané učením, jsou u mnoha lidí velice silné, i když zůstávají skryté. Lze je ale snadno probudit. Mezi lidmi existují veliké rozdíly v agresivním chování. Velkou roli zde určitě hraje prostředí, rodinná výchova a to již od útlého věku. Každá společnost by chtěla přirozenou agresivitu jedinců zcela potlačit, bohužel to nikdy nebude zcela možné. Může nanejvýš nastavit podmínky, jak a komu bude dovoleno někoho jiného bít, či napadnout nebo omezovat. Je dokonce možné stanovit i odměnu za agresi nebo se jí povinně zúčastnit, například ve válce. Šikana je zlo, před kterým se nikdy nevzdáme, ale na které neexistuje žádný jednoduchý recept.²³

Ačkoli se na světě rodí děti s psychopatickými sklony, většina agresorů se agresivnímu chování učí od svých vzorů ve škole a doma. Převážně vyrůstají

²² *Agrese a šikana* [online]. 2014 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana>>.

²³ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ P. *Jak na šikanu*. Praha, 2010, s. 36-43.

v nešťastných nebo neúplných rodinách. Samy možná na sobě zažily násilí či šikanu. Na základě toho se naučily to, že šikanovat někoho druhého není nic špatného, protože jejich rodiče neočekávají, že budou projevovat slitování a soucit s ostatními. Respektovat postižené, nadané lidi ve svém okolí se stává problémem. Díky tomu z těchto dětí vyrůstají netolerantní, rasističtí nebo diskriminující dospělí. Jiní agresori mají spíše pasivní rodiče, kteří šikanu popírají a neprojevují zájem o problémové chování svého dítěte a odmítají je ukáznit. Poté své děti rozmazlují, aby jim vynahradili svůj nezájem při výchově. Děti postrádají jasně stanovené hranice a daná pravidla. Například jeden den jim projde udeření svého mladšího bratra a druhý den jsou za to samé potrestáni. Konečným výsledkem je to, že útočník svoje hlavní vzory chování přebírá. Za jeho agresivní chování nebyl za celý život potrestán, nikdy nebyl hnán k odpovědnosti a ani se nikdy neučil jiným způsobům, jak se zbavit negativních pocitů a komunikovat s lidmi.²⁴

Co vede agresory k tomu, aby ubližovali druhým, jaké jsou jejich motivy? Mezi nejčastější motiv patří „bavení“ třídy, u chlapců je to především předvádění se před děvčaty. Ve hře obvykle bývá i sadistické uspokojení z týrání jiné osoby, pocit moci a nadřazenosti, pocit že někoho mohou ovládat, tímto si agresori mohou kompenzovat pocity méněcennosti. Šikana oběti slouží zároveň k upevnění moci agresorů nad celým kolektivem. Tvoří se zde názorné ukázky toho, jak by mohli dopadnout ostatní, pokud by se nějakým způsobem vzepřeli jejich vůli nebo kdo by chtěl vše oznámit pedagogovi. Šikanování posléze agresorům přináší velmi často zisk z vykořisťování oběti, která je například okrádána o věci či peníze nebo musí dokonce pro agresory krást.²⁵

²⁴ FIELDOVÁ, M. E. *Jak se bránit šikaně – Praktický rádce pro děti, rodiče a učitele.*, Praha, 2009, s. 60-61.

²⁵ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ P. *Jak na šikanu.* Praha, 2010, s. 22-23.

2.4.1 Typy agresorů

Jaké může být dítě – agresor? Zde si popíšeme tři základní typy agresorů²⁶:

- **První typ agresora se nazývá "Hrubián"**. Tento typ se projevuje jako hrubý, primitivní, impulsivní, s kázeňskými problémy, má narušený vztah k autoritě, mnohdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností. Šikanuje tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, šikanou cíleně zastrašuje ostatní. Rodinná výchova – častý výskyt agrese a brutality ze strany rodičů, agresori násilí napodobují a vracejí.
- **Druhý typ se nazývá "Elegán"**. Je velmi slušný, kultivovaný, zvýšeně úzkostný. Cílené násilí a mučení je rafinované, skryté, bez přítomnosti svědků. Rodinná výchova – často důslední a nároční rodiče, někdy až dril.
- **Třetí typ je označován jako "Vtipálek"**. Je velice optimistický, dobrodružný, "srandista", se značnou sebedůvěrou, výmluvný, většinou oblíbený a vlivný. Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, má snahu zdůraznit "humorné" stránky oběti. Rodinná výchova – obecně citová deprivace, nepřítomnost duchovních a mravních hodnot.

Agresor je ten, kdo se zúčastní šikany, začíná jí, vede jí a mívá určité typické vlastnosti. Platí zde ovšem mnoho výjimek a platí zde, že zdání často klame. Uvedme si nejčastější stereotypy ve vnímání agresora šikany.²⁷

- **Agresor bývá tělesně zdatný, silný a obratný, „vazba“**. Malý a slabý jedinec může někdy vymyslet a řídit šikanu mnohem lépe než jeho silnější spolužák. Jakmile je spojena inteligence s krutostí, vyváží to nedostatek fyzické síly. Toto se nejvíce vyskytuje u dívek ve formě dívčí šikany, která se tak vyrovná s chlapečkou.
- **Ve výrazu a rysech agresora je viditelná jeho hrubost**. Ale pozor za andělskou tvář a nevinným úsměvem se může skrývat mnohem větší zlo, a pokud toho ten dotýčný je schopen zneužívat, je to mnohem horší.

²⁶ *Preventivní informace o šikaně* [online]. 2014 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z WWW:

< <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>>.

²⁷ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ P. *Jak na šikanu*. Praha, 2010, s. 53-56.

- **Agresorem bývá rváč.** Žák, který je vznětlivý, špatně se ovládá, lehce se dostává do konfliktů, nemusí ostatní šikanovat. Šikanující agresor, který se dokáže ovládat, může třeba jen šikanu organizovat a posléze s potěšením kontrolovat, co dělají druzí.
- **Agresor mívá často horší prospěch.** Což je při jeho nekázní celkem pochopitelné, ale není potvrzeno, že jeho chování je důsledkem zklamání nebo pocitu ponížení pro špatné známky.
- **Agresor má zakrnělé svědomí.** Chová se jen tehdy dobře, pokud je to pro něj výhodné. Nezná pocit viny. Nelze spoléhat na jeho vnitřní zábrany, použije jakékoliv výmluvy, aby dosáhl svého cíle.
- **Agresor bývá u spolužáků neoblíbený.** Opět na toto nelze spoléhat. Pokud bude ve třídě pokročilejší stádium šikany, je dobré se zaměřit spíše na vlivné a oblíbené žáky, kteří s touto šikanou souhlasí nebo jí dokonce vedou.
- **Agresor si šikanou „hojí mindrák“.** Navenek je tvrdý, ale ve skutečnosti trpí pocitu méněcennosti, nedostatkem sebevědomí a ostatním závidí harmonický rodinný život. Avšak nedostatek sebevědomí je u agresorů skrytý, jeví se jako velice sebejistí a suverénní.
- **Agresor bývá dominantní, panovačný a rád ovládá druhé.** Většinou bývá arogantní a snadno se urazí. Často vidí agresi proti sobě i tam kde žádná není. Svou suverenitou si získává své přívržence.
- **Agresor bývá krutý, zlomyslný a škodolibý.** Bývá bezcitný a ubližování druhým se pro něj stává potěšením. Občas se stává, že při již probíhající šikaně se ostatní děti učí těmto vlastnostem, i když byly předtím velice slušné.
- **Agresorovi chybí empatie a schopnost vcítit se do druhého.** Tuto schopnost získává člověk věkem, někdy je opožděna. Je to zaviněno špatným vlivem rodinné výchovy.

V této kapitole bylo stručně charakterizováno, co je viktimologie a čím se zabývá, dále co slovo šikana znamená, kdy a kde o ní byly zaznamenány první zmínky, či zveřejněny vědecké diskuse. Velice důležitou částí této kapitoly jsou stádia šikany, které uveřejnil v roce 1997 ve své knize *Skrytý svět šikanování ve školách*, známý odborník na tuto problematiku M. Kolář. Dále byly uvedeny nejčastější místa

a doba, kdy k šikaně dochází. Obětí se může stát vlastně kdokoliv, ať už se jedná o žáka s výbornými známkami či známého provokatéra nebo darebáka.

Další podkapitolou je dělba agresorů do tří základních skupin. Kdy se při hledání agresorů setkáváme s častými chybami. Zde však platí plno výjimek, například žák s andělskou tváří může představovat mnohem větší zlo pro ostatní spolužáky, než vyhlášený darebák.

Podrobně zde byly popsány nejčastější typy obětí šikany. S jakýmkoliv typem oběti se lze samozřejmě setkat na většině základních i středních školách. Záleží pouze na rodičích nebo na vyučujících, zdali se uvedených chyb vyvarují a tím šikanu dítěte sníží na minimum.

V následující kapitole bude postupně vysvětleno, jakým způsobem lze šikanu ve třídě odhalit, jak ji lze správně vyšetřovat a jak ji můžeme předcházet.

3 Strategie vyšetřování šikany

Jak správně začít s vyšetřováním šikany? Na tuto otázku postupně nalezneme odpověď v této kapitole. Již prvotní problém vzniká při samotném odhalování šikany, dále je velice důležité určit správný postup při jejím vyšetřování a nakonec, zdali vůbec existují určité možnosti, jak šikaně předejít.

3.1 Odhalování šikany ve škole a prvotní intervence

Co lze považovat za dostatečný důvod, aby se šikanování začalo vyšetřovat? Existují dva hlavní důvody. Prvním z nich jsou přímo alarmující signály a dále nepřímo varující. Nejčastějším podnětem k zahájení vyšetřování bývá nahodilé oznámení. To je velmi často způsobeno²⁸:

- Telefonickou nebo osobní informací rodičů oběti, kteří mají podezření, že jejich dítě je šikanováno nebo nějakým způsobem týráno.
- Dále náhlým provalením šikany. Často je to dáno tím, že učitel přijde dříve do hodiny a přistihne agresory přímo při činu. Nebo je spolužák tak viditelně fyzicky poraněn, že nepodaří jeho zranění zamaskovat.
- Zoufalou reakcí oběti, případně jejího kamaráda, který vše oznámí učiteli nebo napíše anonymní dopis, který poté strčí pod dveře kabinetu.

Veškeré takovéto signály je nutné brát velmi vážně a za všech okolností je nutné je pověřit odborným šetřením.

Šikana je velice nebezpečná, proto by měl mít učitel vždy oči otevřené i pro její nenápadné známky, jež lze vypožorovat v běžném životě školy. Děti mohou být šikanovány i v přítomnosti učitele. Průběh je sice méně nápadný a vždy mírnější, jen do té doby než se učitel vzdálí. Tady jde o přímé známky šikany. Mezi přímé známky šikany můžeme zařadit²⁹:

- Posměšné poznámky na adresu dítěte, vymyšlená přezdívka, okřikování, různé druhy nadávek a žertů na účet oběti. Rozhodující kritérium je, do jaké míry je dané dítě konkrétní přezdívkou nebo nadávkou zranitelné.

²⁸ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha, 1997, s. 89.

²⁹ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ P. *Jak na šikanu*. Praha, 2010, s. 75.

- Jakákoliv kritika dítěte, zejména pronášena v nepřátelském či pohrdavém tónu.
- Příkazy, které dostává od jiných dětí a skutečnost, že se jim podřizuje a spolužákům posluhuje.
- Jakékoliv druhy šťouchání, strkání, rvaček a úderů, kdy oběť je neoplácí.

Nepřímé známky šikany jsou stejně důležité, ale málo zjevné. Jsou běžně pozorovatelné, lze z nich usoudit, že je dítě šikanováno, i když nejsme bezprostředními svědky ve chvíli, kdy děti ubližují svému spolužákovi. Zahrnují se mezi ně nenápadné projevy šikany nebo skryté volání oběti o pomoc. Níže jsou uvedeny některé příklady nepřímých varovných signálů³⁰:

- Dítě je o přestávkách většinou samo, s nikým se nebaví a nemá kamaráda ze třídy, je izolován.
- Při týmových sportech je voleno do družstev mezi posledními.
- Je ponižováno a zesměšňováno. Třída se směje neúspěchu žáka před tabulí a vykřikuje jeho zesměšňující přezdívky.
- Má čím dál častěji neomluvené hodiny, vyhýbá se různým předmětům, zejména tělesné výchově.
- Své svačiny odevzdává dobrovolně svým spolužákům.
- Na těle dítěte se opakovaně vyskytují modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedokáže dostatečně odůvodnit.
- Jeho oděv je většinou poničený a ušpiněný.
- Působí smutně až depresivně, nešťastně, často má blízko k pláči.
- Má-li dítě promluvit před třídou, je nejisté nebo ustrašené.

Než se kdokoliv z pedagogů vrhne na vyšetřování šikany, musí se nejdříve odhadnout závažnost onemocnění celé skupiny. Toto nám umožní rozeznat, o jak závažný problém jde a díky tomu lze určit, jaký přístup šetření zvolíme, u pokročilejšího stupně onemocnění volíme náročnější přístup vyšetřování. Náročnost především spočívá na praktických znalostech skupinové dynamiky šikanování

³⁰ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ P. *Jak na šikanu*. Praha, 2010, s. 75-77,

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha, 1997, s. 89-90.

a v případě nutnosti užití speciálních pedagogických metod. Odhad závažnosti onemocnění můžeme rozdělit do dvou stupňů³¹:

- **Počáteční** onemocnění, pod které můžeme zařadit první, druhé a třetí stádium šikany, kdy nejsou postoje, hodnoty a normy vůči šikanování přijaty většinou.
- **Pokročilé** onemocnění, pod které se řadí čtvrtý a pátý stupeň šikany. Zde jsou postoje, hodnoty a normy vůči šikanování přijaty většinou nebo dokonce všemi členy skupiny.

Projevy pro obě stadia onemocnění jsou shrnuty v následující tabulce.

Tabulka 1 - Projevy chování, spolupráce, vztahů a celkové atmosféry.³²

	POČÁTEČNÍ stádium	POKROČILÉ stádium
Jak se oběti chovají a jak odpovídají?	Poměrně otevřeně mluví o tom, co se jim stalo a kdo je šikanoval.	Je patrná ustrašenost, nechtějí prozradit, kdo jim ublížil. Svě zranění zdůvodňují bizarním způsobem.
Jak svědkové spolupracují?	Vyjadřují nesouhlas se šikanou a bez většího strachu vypovídají.	Odmítají vypovídat, nikdo nic neviděl ani neslyšel. Občas přiznají, že nesmí nic říct, protože by měli peklo. Výpovědi působí podezřele.
Jak se svědkové vztahují k podezřelým agresorům?	Násilí nepopírají a vyjadřují vůči němu své výhrady.	Násilí bagatelizují nebo ho popírají.
Jak se o konkrétním násilí vyjadřují ostatní členové skupiny?	Projevují soucit s obětí a porozumění neférovosti ubližování silných slabým.	Oběť je kritizována a znevažována. Často je obviněna, že si to způsobila sama.
Jak se členové skupiny vztahují k trpící nebo zraněné oběti?	Agresori nejsou vnímáni jednoznačně pozitivně, ale diferencovaně, jejich okolí se to nebojí vyjádřit.	Oceňují, chválí a brání agresory, hledají pro ně polehčující okolnosti.
Jaká je atmosféra ve skupině?	Malá soudržnost, nespolupráce, omezená svoboda projevu a názoru. Atmosféra je však ještě "živá".	Těžká atmosféra strachu, napětí a nesvobody.

Dalším bodem jak zarazit šikanu je to, že se nejdříve smíříme s tím, že vůbec existuje. Každá škola by si měla zpracovat svůj vlastní plán či program proti šikaně, který bude podpořen aktivním projektem prevence. Na tomto programu se musejí podílet jak ředitel nebo učitelé, tak samozřejmě žáci i jejich rodiče a další přidružené organizace. Dále je nutné, aby školy spolupracovaly mezi sebou a vytvořily smíšený

³¹ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 110.

³² Vlastní sestavení podle KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 111.

výbor či tým, který se bude skládat z různých skupin souvisejících se školou. Jako jsou například studenti, učitelé, administrativní personál, výchovný poradce, sociální pracovník a i školního psychologa. Bohužel vždy bývá nejčastějším problémem to, že se oběti bojí šikanu oznamovat nebo pokud je šikana odhalena, snižují její závažnost. Školy by tedy měly prošetřovat veškeré náznaky šikany, nenápadné i zcela zjevné.³³

3.2 Scénář „rychlé intervence“ při šikaně

Prokázat, že jde o šikanování a proniknout za vnější obraz nebylo nikdy lehkým úkolem. V žádném případě není ale možné začínat vyšetřování u podezřelých agresorů. Nic se nedozvíme a pouze přispějeme ke zničení důkazů a ohrozíme tím zdraví nebo dokonce život obětí. V praxi se uplatňují především dva typy strategií. Podle úrovně cílů a podle rozsahu vyšetřování. Společným znakem obou strategií je vždy zabránit prozrazení toho, kdo šikanu oznámil, před pomstou agresorů. Nyní si uvedeme nejdůležitější body, které tvoří schéma strategie vyšetřování³⁴:

- Rozhovor s informátory a oběťmi.
- Nalezení vhodných svědků.
- Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.
- Zajištění ochrany obětem – lze přeradit k prvnímu bodu dle závažnosti.
- Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

Úkolem této strategie je zmapovat vnější obraz šikanování. V praxi to znamená zjistit, kdo je obětí, popřípadě kolik jich je? Dále kdo je agresorem a kolik jich je? Kdo z nich je iniciátorem, kdo je při šikanování aktivní a kdo je obětí i agresorem? Následuje kdy, kde, jak a co agresori prováděli konkrétním obětem, jak k závažným projevům agrese došlo a jak dlouho šikanování trvá? Veškeré odpovědi je nutné důkladně zapisovat a zakládat do důkazních materiálů. Podle M. Koláře je prvním úkolem odhadnout, jak je nemoc vztahů daleko, v jakém stádiu je a podle toho musí učitel jednat. Přičemž pokročilá stadia šikany by měli řešit pouze specialisté na problematiku školního násilí a šikanování ve spolupráci se školou a samotný učitel zasahuje pouze

³³ FIELDOVÁ, M. E. *Jak se bránit šikaně – Praktický rádce pro děti, rodiče a učitele.*, Praha, 2009, s. 140-142.

³⁴ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování.* Praha, 2001, s. 112-113.

v případech počáteční šikany. M. Kolář vytvořil pro tento účel strategii pěti kroků, která je ověřená dlouholetou praxí³⁵:

- **Rozhovor s informátory a oběťmi.** Nejdříve hovoříme s těmi, kdo na šikanování upozornili, zjišťujeme vnější obraz šikanování. Při rozhovoru přijímáme veškerá fakta, snažíme se být důvěřivý, nereagujeme obranně a nic nezpochybňujeme. Veškeré výpovědi se snažíme důkladně zaznamenat, nejlépe písemně. Velice důležité je, aby o rozhovoru s obětí agresori nevěděli. Přímá konfrontace oběti s agresorem je nepřístupná!
- **Nalezení vhodných svědků.** Spolupracujeme s informátory a oběťmi a snažíme se vybrat ty žáky, kteří s obětí kamarádí nebo sympatizují. Ideální je výběr nezávislých žáků, ve smyslu nezávislosti k normám agresorů. Zde se nejvíce chybuje.
- **Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.** Zde většinou stačí, když mluvíme s jednotlivými žáky. Konfrontaci mezi svědky můžeme využít tehdy, vyskytnou-li se ve výpovědích těžkosti či závažné nedostatky. Opět se zde chybje a může dojít k ohrožení vyšetřování tím, že se společně konfrontují svědek a agresor.
- **Zajištění ochrany obětem.** Pořadí tohoto bodu není pevně stanoveno, záleží na závažnosti šikany. Pokud je oběť ohrožena, je zapotřebí učinit veškerá opatření vedoucí k její ochraně, například zajistit bezpečný odchod domů nebo třeba zvýšit dozor. V mimořádných případech pokročilé šikany je nutné dítě dlouhodobě uvolnit ze školy nebo zajistit přechod na jinou školu.
- **Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.** Tento krok je posledním bodem ve vyšetřování, a proto musíme být velice dobře připraveni. Musíme znát veškeré důkazy a fakta, jinak nemá smysl s agresory mluvit. Agresori budou zapírat, lhát a veškerá podezření vyvrátí nebo zpochybní. Uvědomují si, že někdo určitě vše oznámil, což může mít pro ně fatální následky. Hlavním cílem je zastavení jejich činnosti a ochrana obětí. Využívá se zde několik technik. Jednou z nich je „přitlačení ke zdi“, kdy se agresorům sdělí, že při jakémkoliv náznaku šikanování budou okamžitě vyloučeni ze školy, případně se vše ohlásí Policii České republiky. Další metodou je „metoda

³⁵ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 112-113.

znejistění“, která spočívá v tom, že toho víme hodně a agresori neví co. Je možné agresorům nabídnout i mírnější postih, pokud by začali spolupracovat.

Z výše uvedených pěti bodů nám tedy vyplývá, čeho se musíme zcela jistě vyvarovat. Nejdůležitější pochybení jsou uvedena níže, a proto se jich nesmíme dopustit³⁶:

- Konfrontace oběti a agresora.
- Bagatelizace problému.
- Rychlá řešení.
- Řešení případu před celou třídou.
- Prozrazení informátorů a svědků.
- Řešení bez pomoci dalších pedagogů.

Výše uvedená pětibodová strategie vyšetřování je univerzální, dá se použít ve všech případech první pomoci. Nejdůležitější je odhad vnitřního vývoje šikanování, podle toho se pak může volit taktika pro nalezení vhodných svědků, dále jak správně vyšetřovat oběti, svědky i agresory. Okolností pro volbu taktiky je celá řada. Nejedná se pouze o odhad stádia onemocnění, dále je to například věk žáků. U vyšetřování pokročilých šikan je nutné používat metody z kriminalistického výslechu a speciální diagnostické metody, které jsou zaměřeny na vztahy a postoje žáků a na ověření pravdivosti výpovědí.³⁷

Dalším způsobem jak vůbec předejít šikaně ve třídě, je získat na svou stranu nezdravé jádro kolektivu. Zpravidla větší nekázeň žáků není způsobena celou třídou, ale většinou několika problémovými jedinci, ostatní se spíše rádi přidají. Učiteli i třídě prospěje, když problémoví jedinci jsou pověřeni důležitými a náročnými úkoly, například udělením funkce ochránce slabých. V praxi to lze aplikovat tak, že učitel tráví čas s problémovými žáky čas i po vyučování. Tento čas lze využít sportovními aktivitami, povídáním si o všem možném či třeba opravou poškozených skříněk. Výsledkem je, že problémoví žáci mohou učitelovo snažení oplatit svým rozumným chováním při hodinách.³⁸

³⁶ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 115.

³⁷ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha, 2001, s. 115-116.

³⁸ BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha, 2003, s. 122-123.

První pomoc šikanovanému dítěti mohou poskytnout samozřejmě i rodiče. U dětí je problém, že si často o pomoc neumějí říct. Proto je důležité, aby rodiče nepřehlédli podezřelé projevy. Postup rodičů při první pomoci dítěti je uveden v těchto bodech³⁹:

- Poskytnout dítěti maximální oporu.
- Oba rodiče musí navštívit ředitele školy a třídního učitele.
- Podle situace ve škole lze uvažovat o dalších opatření – navázat kontakt s odborníkem, využít linky důvěry, oznámit situaci policii, kontaktovat se s orgány školy – školskou radou.

Tato kapitola byla zaměřena na strategii při vyšetřování šikany. Prvotním úkolem je vždy šikanu odhalit a určit, jaké podněty nás vedou k zahájení vyšetřování šikany. Toto lze zjistit sledováním přímých a nepřímých signálů, kdy učitel musí sledovat chování žáků jak při vyučování, tak i o přestávkách. Dále je nutné správně odhadnout závažnost problému, zdali se jedná o počáteční či pokročilé stádium šikany a podle toho postupovat při následném vyšetřování. Toto vyšetřování šikany bylo nastíněno v bodech podle M. Koláře.

Následující kapitola se zabývá prevencí šikany na základních a středních školách. Dále bude bodově nastíněno, na co je třeba upozornit začínajícího školáka, jak se na prevenci můžou podílet pedagogický pracovník a rodiče.

³⁹ *První pomoc pedagogů ve světě šikany* [online]. 2014 [cit. 2014-01-11]. Dostupné z WWW: <http://www.oazlin.cz/prevence/1_3_3.php>.

4 Prevence šikany

Šikana může být na každé škole a připustit si tento fakt je prvním krokem k úspěšnému rozpoznání a účinnému řešení šikany.⁴⁰

Rodiče mohou vychovávat dítě nezávislé se zdravým sebevědomím. Především se stávají jeho největším vzorem a autoritou v raném dětství. Nejspolehlivějším kompasem správné výchovy je láska. Nejhorším prostředkem je naopak fyzický trest.⁴¹

Můžeme tedy udělat mnoho proto, aby riziko šikany ve škole bylo co nejmenší. Na co je tedy třeba upozornit začínajícího školáka⁴²:

- Při nástupu do školy informovat dítě o možném nebezpečí a jednotlivých projevech šikany, např. formou pohádky či příběhu.
- Zdůraznit, že se nemusí bát o šikaně otevřeně mluvit.
- Věnovat se svému dítěti, naslouchat mu, všimnout si detailů vyprávění o dění ve škole i mimo ni.
- Seznámit dítě s širším okruhem osob, na které se může v případě potřeby obrátit.
- Zdůraznit, že nikdo nemá právo ubližovat druhým. Vhodné je použít nějaké ukázky z pohádky, např. nad nikoho se nepovyšuj a před nikým se neponižuj.
- Upozornit dítě na kriminální pozadí těchto skutků mezi dospělými a možnost stíhání případných aktérů.
- Informovat dítě o tom, že vhodnou obranou proti šikaně je dobrá parta a kamarádi, kteří se nebojí pomoci jeden druhému a projevy šikany oznámit.
- Při pravidelných návštěvách rodičovských schůzek je nutné informovat se nejen na prospěch dítěte, ale i na zařazení dítěte v kolektivu, popřípadě na jeho chování o vyučování i mimo něj.
- Promluvit o svých obavách s učitelem, ptát se učitele na jeho názor na šikanu a nebát se s ním spolupracovat. Je to spojenec.
- Ptát se učitelů, zda se problémem šikany zabývají, jak šikanu zjišťují, jak následně postupují a zda sledují projevy chování i mimo vyučování.

⁴⁰ *Minimalizace šikany* [online]. 2014 [cit. 2014-01-11]. Dostupné z WWW:

< <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozept/353> >.

⁴¹ *Šikana* [online]. 2014 [cit. 2014-01-11]. Dostupné z WWW:

< <http://www.policie.cz/clanek/prevence-sikana.aspx> >.

⁴² Informační leták Policie ČR: Rodiče pozor! Šikana mezi dětmi je skryté nebezpečí. 2004.

Co může udělat pedagogický pracovník? Každý učitel by se měl podílet na zlepšení vztahů v třídním kolektivu a to mnoha způsoby. V první řadě si musí všimnout dětí, které jsou tělesně slabší, psychicky labilní, něčím nápadné, vymykající se běžnému průměru nebo dětí, které jsou neochotné zařadit se do kolektivu. Dále je nutné si vůbec připustit, že ve třídě, ve které vyučuje, může k šikanování docházet. Pokud tomu tak je, je potřeba se k celé záležitosti postavit tak, jak ukládá školní řád, obětem poskytnout morální podporu a následně začít postupovat ve smyslu metodického pokynu ministerstva školství. Poslední možností řešení problému šikany by mělo být podání trestního oznámení na Policii České republiky. Každé dítě by mělo vědět, že není hanba se svěřit dospělému. Vždy je dobré vyhledat psychologické poradny, kde je vhodné se zaměřit na trénink asertivního chování či na řešení situací, kdy je dítě v ohrožení. Šikanování dětí by nikdo z pedagogických pracovníků neměl podceňovat, přehlížení či tolerance může vést v mnohem závažnější formy násilí.⁴³

Kdo má být tedy tím, kdo se v agresivitě dítěte zorientuje a dokáže podpořit jedno i druhé dítě? Vždy to bude ten dospělý, ke kterému má dítě důvěru. Může to být kdokoliv jako například rodič, paní učitelka, teta, babička i děda. Samozřejmě se však v mnoha případech musí změnit výchovný postup, který zastávají rodiče nebo někdo jiný, kdo se o dítě stará a vychovává jej. Řada odborníků je toho názoru, že agresivita u dítěte je naučená, to znamená, že si ji dítě osvojí na základě zkušenosti. Dítě se naučilo, že pomocí agrese vždy dosáhlo svého cíle. Dítě si vždy zapamatuje způsoby svého chování, které vedou k úspěchu, proto je důležité, jak jednájí lidé, které má dítě za vzor v předškolním období. Každé dítě má velkou touhu být milováno, pokud se mu to nedaří, vynutí si ze zoufalství jakoukoliv pozornost, byť i negativní.⁴⁴

Co tedy můžeme dále udělat proto, abychom agresivitu u předškolních dětí eliminovali? V následujících bodech bude vysvětleno, jak postupovat již u agresivního dítěte⁴⁵:

- Vždy vnímat impulzivitu dítěte, jeho temperament a brát to jako fakt. Temperament dítěte nelze změnit.
- Plánovitě temperament dítěte „vybíjet“, na vybíjení temperamentu lze využít různých sportovních aktivit.

⁴³ Šikana [online]. 2014 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z WWW:

<<http://www.policie.cz/clanek/prevence-sikana.aspx>>.

⁴⁴ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Jak usměrňovat agresivitu*. Praha, 2007, s. 8-9.

⁴⁵ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Jak usměrňovat agresivitu*. Praha, 2007, s. 10-11.

- Pokud dojde ze strany dítěte vůči jinému dítěti k nějakému k agresivnímu chování, které samo ještě tuto situaci neumí vyřešit, je nutné se postavit mezi ně a poskytnout pomoc.
- Pokud agresivní dítě uhodí druhé dítě, nutnost zamezit mu, aby dále pokračovalo.
- Při konfliktu mezi dětmi pomoci dětem nalézt vhodnou omluvu druhému, aby bylo možné například pokračovat v další hře. Nedopustit, aby děti od sebe odešly a přestaly si spolu hrát.
- Naučit děti říkat pravdu, vždy lepší řešení než si hledat výmluvy a lhát si do očí.
- Agresivní dítě naučit aby svůj čin nějakým způsobem odčinilo.
- Učit děti, s pomocí dospělých, omlouvat se.
- Nevylučovat dítě z kolektivu, po vyřešeném konfliktu si může dál hrát.

Řešení, které by vedlo k celosvětovému vymýcení šikany, je velmi komplikované a dlouhodobé. Šikana je problém, který souvisí s budoucím jednáním všech zúčastněných osob a to jak agresora, tak i oběti a svědků. Proto je nutné začít s výchovou již v útlém věku, vštěpovat dětem morální a společenská pravidla a vyžadovat jejich dodržování. Mezi další možnosti, jak šikaně předcházet, patří⁴⁶:

- Vytvořit atmosféru otevřenosti a vzájemné solidarity.
- Stanovit jasná pravidla chování v kolektivu.
- Stanovit postupy v případech násilí mezi dětmi.
- Pravidelné diskuse na téma fyzické, psychické, etnické či kulturní odlišnosti.
- Vzdělávat se v oblasti lidských práv.
- Cíleně sledovat přímé a nepřímé známky šikany.

Velice důležité je, aby společenská a morální pravidla byla dodržována všemi členy společnosti, tedy ne jen represivními orgány, ale aby všichni měli zájem na minimalizaci bezpráví a násilí páchané mezi lidmi.⁴⁷

⁴⁶ LOVASOVÁ, L. *Sborník studií, děti a jejich problémy*. Praha, 2005, s. 76.

⁴⁷ LOVASOVÁ, L. *Sborník studií, děti a jejich problémy*. Praha, 2005, s. 76.

4.1 Právní následky šikany

Jedním ze způsobů, jak ve školách preventivně působit na žáky, je otevřená diskuse o šikanování a jeho formách, včetně upozornění na právní následky šikany, a to jak z pohledu agresora, tak i oběti.

Pojem šikana v právní praxi je používán jako úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu a které útočí na jeho důstojnost. Není důležité, zda k němu dochází pouze slovními útoky, nebo fyzickou formou nebo hrozbou násilí. Rozhodující je, kdy se tak děje úmyslně. Dále musí být splněny tyto podmínky⁴⁸:

- Pachatel se dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu.
- Musí být prokázán úmysl pachatele dopustit se takového jednání a míra společenské nebezpečnosti.
- Jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně.

Šikana může naplňovat skutkovou podstatu trestných činů jako je vydírání, loupež, omezování osobní svobody, ublížení na zdraví, krádež, poškozování cizí věci, útisk a dalších. Je nutné rozlišit, zda v době šikanování děti dosáhly věku patnácti let, osmnácti let, či nikoli. Následně zde budou uvedeny právní následky⁴⁹:

- **Osoba mladší 15 let** není trestně odpovědná, ale soud pro mládež ji může uložit podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, některá doporučení. A to dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve střediscích výchovné péče, ochrannou výchovu.
- **Trestní odpovědnost mladistvých (15–18 let)** je soudy posuzována pro mládež podle zákona č. 218/2003 Sb., s ohledem na rozumovou a mravní vyspělost osoby, proti níž se vede trestní řízení.
- **Po dovršení 18 let věku** jsou osoby plně trestně odpovědné a jsou posuzováni bez jakýchkoliv výjimek podle trestního zákoníku.

⁴⁸ *Prevence šikany a agresivního chování* [online]. 2014 [cit. 2014-03-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.kapezet.cz/index.php?object=General&articleId=154&leveMenu=0>>.

⁴⁹ *Preventivní informace o šikaně* [online]. 2014 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>>.

Právní nástroje, jak lze agresora potrestat a zastavit další šikanu, se mohou lišit podle různých situací, ve kterých se oběť šikany bude nacházet⁵⁰:

- První místo, kam se rodiče šikanovaného dítěte mohou obrátit s prosbou o pomoc je škola. Právní řád zákonným zástupcům žáků přiznává významná oprávnění a stanoví povinnost školy zajišťovat preventivní, ale i aktivní následnou ochranu dítěte před šikanou. Státní dohled nad školní činností vykonává Česká školní inspekce, dohled rodičů je zajištěn formou školních rad.
- Pokud šikana vyústí ve stíhání agresora pro některý trestný čin, oběť pak bude mít postavení poškozeného s procesními právy v trestním řízení. Mnohdy ale na trestní stíhání nedojde, ve většině případů je zastaveno pro nedostatečný věk pachatele.
- Při způsobení materiální škody či morální újmy je možné se obrátit na občanskoprávní soud.

4.2 Program proti šikanování

Dne 2. 7. 2013 byl schválen Metodický pokyn k řešení šikanování na školách a školských zařízeních, č. j. MSMT-22294/2013-1. V Metodickém pokynu k řešení šikanování na školách nalezneme informace týkající se⁵¹:

- Přímé a nepřímé varovné signály šikanování.
- Zkrácený popis stadií šikanování (Kolář, 2011).
- Možná informace pro rodiče o programu školy proti šikaně.
- Doporučené znění textů ve školním řádu pro problematiku šikanování.
- Literatura, webové stránky, kontakty.

Velice důležitou kapitolou tohoto pokynu jsou uvedené kontakty, na kterých lze nalézt veškeré informace týkající se problematiky šikany. Ty nejdůležitější jsou zde uvedeny⁵²:

- Společenství proti šikaně, www.sikana.org.⁵³

⁵⁰ LOVASOVÁ, L. *Sborník studií, děti a jejich problémy*. Praha, 2005, s. 75.

⁵¹ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2014 [cit. 2014-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/file/31796/>>.

⁵² *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2014 [cit. 2014-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/file/31796/>>.

- E-Nebezpečí pro učitele, www.e-nebezpeci.cz.⁵⁴
- Národní centrum bezpečnějšího internetu, www.nebi.cz.⁵⁵
- Sdružení Linka bezpečí, tel. 116 111, www.linkabezpeci.cz.⁵⁶
- Poradna webu Minimalizace šikany, www.minimalizacesikany.cz.⁵⁷
- Internet poradna, www.internetporadna.cz.⁵⁸
- Kontaktní centrum, které přijímá hlášení, týkající se nezákonného a nevhodného obsahu internetu, www.Horka-linka.cz.⁵⁹
- Poradna E-Bezpečí – poradenská linka zaměřená na prevenci rizikového chování na Internetu, www.napisnam.cz.⁶⁰

V této kapitole bylo poukázáno na to, jak moc je důležitá prevence šikany, co vše lze udělat proto, aby riziko šikany ve škole bylo co nejmenší, a na co je třeba upozornit začínajícího školáka a jak postupovat u již agresivního dítěte. Byly zde uvedeny právní následky šikany, které byly rozděleny podle věku osoby, která se stala agresorem. A nakonec zde byl uveden Metodický pokyn, který se přímo touto problematikou zabývá.

Pokud budou rodiče či pedagogové dodržovat určitá pravidla, které jsou uvedeny v této kapitole, obětí šikany se již nemusí stát žádné dítě nebo riziko šikany bude sníženo na minimum. Proto je prevence tak důležitá.

⁵³ Šikana [online]. 2014 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z WWW:

<<http://www.sikana.org/>>.

⁵⁴ E - nebezpečí [online]. 2014 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z WWW:

<<http://www.e-nebezpeci.cz/>>.

⁵⁵ Bezpečný internet [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW:

<<http://www.nebi.cz/>>.

⁵⁶ Linka bezpečí [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW:

<<http://www.linkabezpeci.cz/>>.

⁵⁷ Minimalizace šikany [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW:

<<http://www.minimalizacesikany.cz/>>.

⁵⁸ Internet poradna [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW:

<<http://www.internetporadna.cz/>>.

⁵⁹ Horká linka [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW:

<<http://www.Horka-linka.cz/>>.

⁶⁰ E - bezpečí [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW:

<<http://www.napisnam.cz/>>.

V následující kapitole bude za pomoci dotazníkového šetření zjištěno, jak často se žáci na základní a střední škole s šikanou setkali, s jakými druhy šikany mají zkušenost a zdali jim někdo v této nelehké situaci pomohl.

5 Dotazníkové šetření

Hlavním úkolem bakalářské práce bylo zjistit od žáků II. stupně základní školy a žáků střední školy informace o tom, jak vnímají problematiku šikany na své škole, jaké zkušenosti s ní mají a zda jsou o této problematice dostatečně informováni.

Informace o zkušenostech a postojích žáků byly získány na ZŠ Žebrák v okrese Beroun, ZŠ Letohradská – Praha 7 a na Gymnáziu Příbram, Legionářů 402.

5.1 Použitá výzkumná metoda

K vlastnímu výzkumu byla zvolena metoda dotazníkového šetření, zejména z důvodu oslovení většího počtu žáků z různých typů škol, což tato metoda spolehlivě zaručuje. Dalším důvodem volby této metody je zajištění vysoké míry anonymity, tím zároveň zvýšení možnosti pravdivějších údajů.

Písemná forma dotazníku obsahuje 12 otázek. U některých z nich byl možný výběr z jedné či více možností, dále i možnost napsání své vlastní odpovědi. Otázky byly formulovány tak, aby byly co nejlépe srozumitelné, s přihlédnutím na věk všech dotazovaných. V úvodu dotazníku byli žáci seznámeni, co vlastně lze za šikanování považovat. Dále byly v dotazníku uvedeny instrukce, které popisují správné vyplnění dotazníku.

Cílem dotazníku bylo potvrzení či vyvrácení hypotéz:

1. Žáci se s šikanou setkávají častěji na střední škole.
2. Mezi častější formy ubližování patří verbální projevy.
3. Agresorem je většinou jeden až dva žáci.
4. Pokud se dítě stane obětí šikany, tak se mu nejbližší kamarád snaží pomoci.
5. Více jak polovina žáků ví, co dělat, když se stane obětí šikany.

5.2 Organizace výzkumu a výsledky šetření

Šetření pomocí dotazníků bylo provedeno u žáků 7. a 8. tříd na ZŠ Žebrák, dále na ZŠ Letohradská, Praha 7 a nakonec u žáků studujících na Gymnáziu Příbram, Legionářů 402. ZŠ Letohradská je typ školy s nízkorozpočtovými třídami se zaměřením na výuku dětí s poruchami vnímání.

Skupinu žáků ZŠ Žebrák, kteří dotazník vyplnili a odevzdali, tvořilo:

- 26 dívek
- 5 chlapců

Skupinu žáků ZŠ Letohradská, kteří dotazník vyplnili a odevzdali, tvořilo:

- 12 dívek
- 9 chlapců

Skupinu žáků Gymnázia Příbram, kteří dotazník vyplnili a odevzdali, tvořilo:

- 17 dívek
- 12 chlapců

Celého výzkumu se tedy celkem zúčastnilo 81 žáků z toho 55 dívek a 26 chlapců. Na následujících stránkách jsou uvedeny výsledky dotazníkové šetření. Výsledky z výše uvedených škol jsou zpracovány dohromady a navzájem porovnány. Pro lepší přehlednost jsou jednotlivé otázky znázorněny graficky s doplňujícím komentářem.

Zároveň je třeba zdůraznit, že výsledky šetření jsou ovlivněny mnohými specifickými proměnnými, vyplývajícími z charakteru vzorku respondentů a vypovídají pouze o situaci na daných školách, v nichž šetření probíhalo. Vzhledem k omezenému počtu respondentů samozřejmě nelze výsledky považovat za všeobecně platné, pro komplexní pohled na problematiku bylo potřeba provést šetření v daleko širší skupině respondentů.

5.2.1 Dotazník

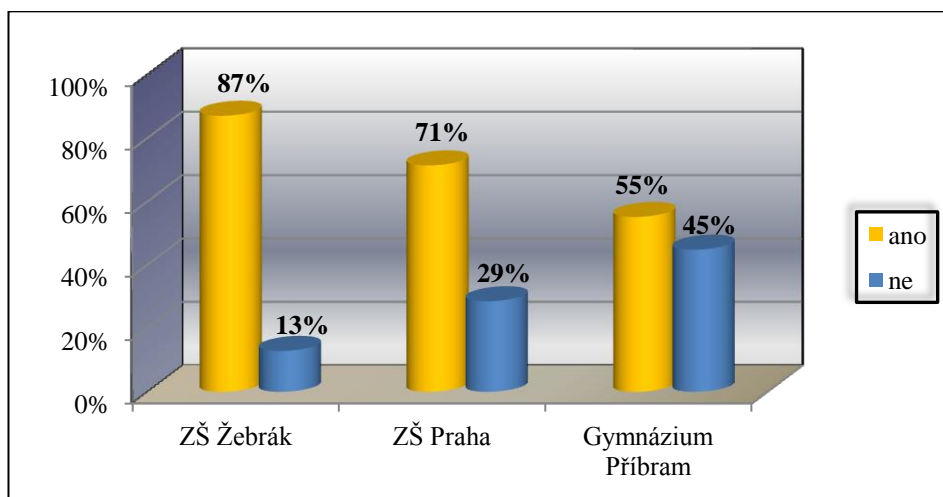
Otázka č. 1 Pohlaví dotazovaných.

Tato otázka je podrobně rozebrána v předchozí kapitole Organizace výzkumu. Pouze, co lze ještě k tomuto uvést, že převaha dívek pro tento výzkum, má spíše pozitivnější vliv na důslednost při vyplňování dotazníku. Zároveň tato skutečnost může výsledky zkreslovat.

Otázka č. 2 Setkal/a jsi se ve třídě, na škole nebo někde jinde s šikanou spolužáka?

Výsledky zobrazené v grafu nám jasně ukazují, kolik žáků se na své škole nebo kdekoli jinde, se šikanou setkala. Z výsledků lze usoudit, že žáci na základních školách jsou vůči sobě více nepřátelští, jejich vzájemné vztahy a vazby nejsou tak silné jako u středoškoláků. U Gymnázia Příbram je nutné zdůraznit, že u třetiny kladných odpovědí, žáci připisovali do textu poznámku, že se s šikanou sice setkali, ale pouze na základní škole.

Graf č. 1 Setkal/a jsi ve třídě, na škole nebo někde jinde s šikanou spolužáka?

Otázka č. 3 Pokud ano, jak mu bylo ubližováno?

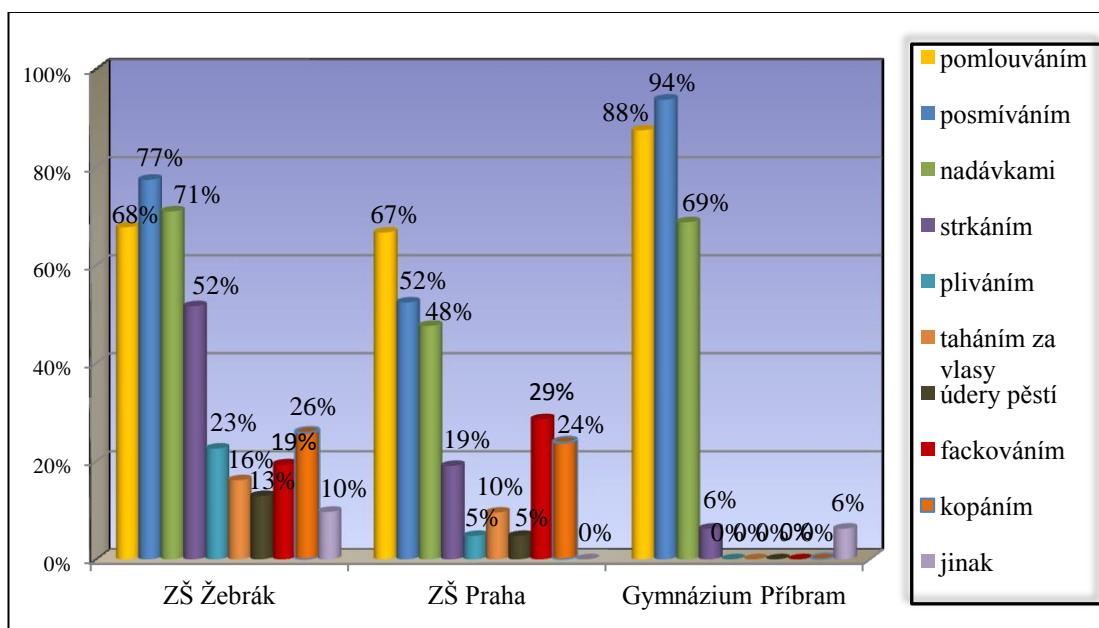
V otázce č. 3 byla možnost výběru více odpovědí, dále i možnost odpovědi své vlastní. Nejčastější formou ubližování na všech typech škol je verbální projev, patří sem: pomlouvání, posmívání a nadávky (kolem 70–80 %).

Z fyzických forem ubližování se žáci na ZŠ Žebrák nejvíce setkávají se strkáním (52 %), ale i kopáním (26 %), oproti tomu na ZŠ Letohradská se žáci setkávají spíše s fackováním (29 %) a kopáním (24 %). Na Gymnáziu v Příbrami se pouze jeden žák setkal se strkáním, jinak další fyzické formy násilí zde nebyly zastoupeny.

Jako další formy násilí byly uvedeny: házení židlí po spolužákovi nebo zneužití sociální sítě (Kyberšikana).

V grafu lze názorně vidět, že s fyzickými útoky se děti spíše setkávají na základní škole. Fyzické útoky na základních školách mohou být důsledkem toho, že rodiče svým dětem nevěnují tolik pozornosti, kolik by bylo potřeba, protože jsou pracovně i časově zaneprázdnění. Jejich děti se tolik nescházejí s kamarády venku na hřištích, ale mnozí značnou část dne tráví hraním násilných akčních her, komunikují pouze pomocí internetu a mobilních telefonů. To může mít posléze vliv na vzájemné vztahy ve třídě a následný vznik fyzických či verbálních útoků. Oproti tomu žáci středních škol jsou psychicky vyspělejší, jejich zájmy jsou rozmanitější a lépe dokážou rozlišit hru od reality.

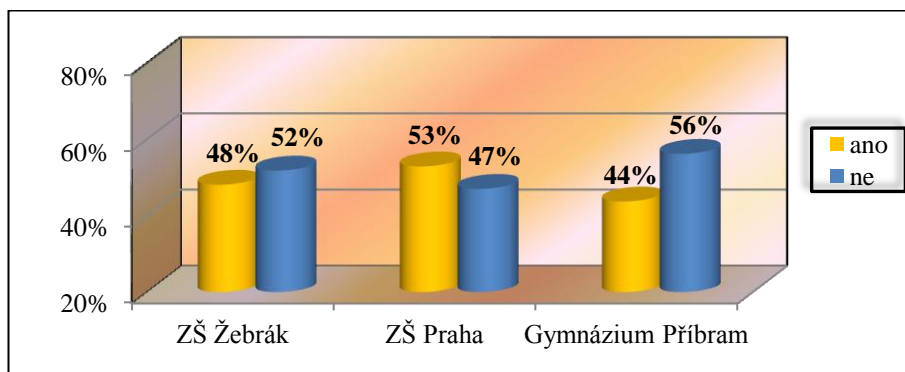
Graf č. 2 Pokud ano, jak mu bylo ubližováno?

Otázka č. 4 Řekl/a jsi o tom někomu?

V této otázce byla možnost napsat odpověď svou vlastní. Výsledky grafu nám ukazují vyrovnané výsledky. Pokud byla odpověď kladná, žáci se o problému šikany převážně svěřili svým rodičům, kamarádům, ale i třídnímu učiteli.

Graf č. 3 Řekl/a jsi o tom někomu?

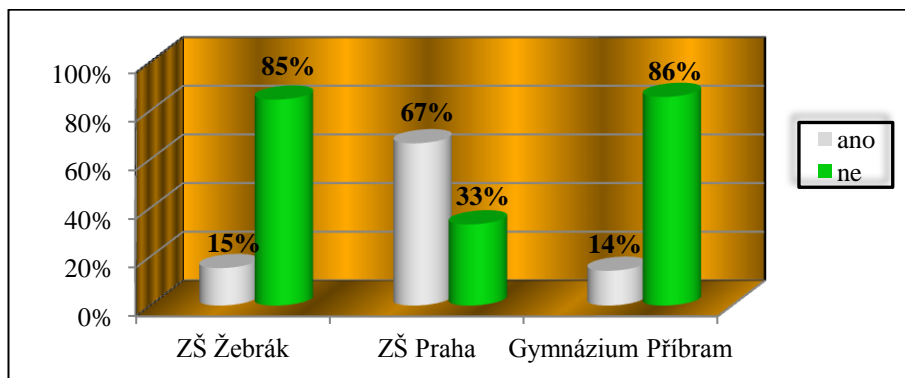

Otázka č. 5 Pokud ano, pomohlo to?

Z kladných odpovědí na předchozí otázku na ZŠ Žebrák a Gymnázia Příbram je zcela patrné, že pokud se student svěřil své rodině, kamarádům či třídnímu učiteli, na vyřešení šikany to nemělo větší vliv. Naopak na ZŠ v Praze se žáci s pomocí převážně setkali.

Řešení šikany samozřejmě závisí na její formě. Některým formám šikany, lze jen těžko předejít, či je zamezit úplně. Mezi ně se řadí například pomluvy, které lze minimalizovat jen velmi obtížně. V dalších šetřeních by mohla být tato problematika hlouběji rozebírána a mohly by být především diferencovány způsoby intervence dle jednotlivých druhů šikany.

Graf č. 4 Pokud ano, pomohlo to?

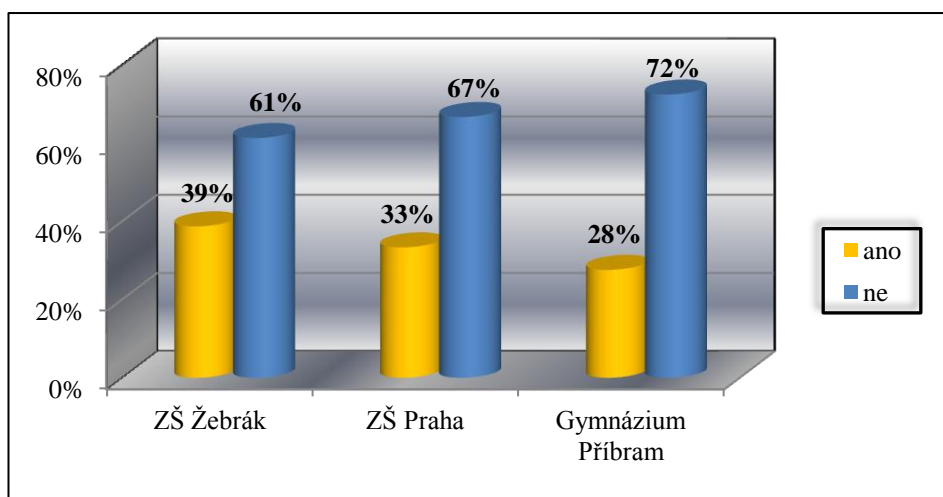

Otázka č. 6 A tebe někdo šikanoval?

Na všech dotazovaných školách jsou výsledky velice podobné. Z vyplněných odpovědí v dotazníku lze usoudit, že někteří žáci mají obavu si přiznat, že jsou šikánováni. V dotazníku sice uvádějí, že se s šikánou již setkali (viz Otázka č. 2), osobní zkušenost mají také, i jakými způsoby byla prováděna, posléze svou kladnou odpověď přeškrtnou. Dále u odpovědí žáků Gymnázia Příbram byla napsána poznámka, že se již se šikánou setkali, ale pouze na základní škole.

Tyto výsledky mohou být zčásti zkreslené. Někteří žáci si sami nechtějí připustit, že jsou obětí šikany nebo mohou mít obavu, že pokud zaškrtnou kladnou odpověď, agresor to zjistí a potrestá je.

Graf č. 5 A tebe někdo šikanoval?

Otázka č. 7 Pokud ano, prosím napiš, jak ti ubližoval/a?

V této otázce byla možnost napsat odpověď svou vlastní. Na všech typech škol byl nejvíce rozšířený verbální projev, patří sem: nadávky, pomluvy, urážky a posmívání.

Z fyzických forem ubližování se žáci setkávají se strkáním, taháním za vlasy, ale i fackováním a pliváním. V jedné z odpovědí jsem se setkal i s pěstmi do břicha či mlácením. Na Gymnáziu Příbram má jeden ze žáků osobní zkušenost dokonce i se škrcením.

Další odpovědi bylo například zneužití sociální sítě (kyberšikana), kopání do věcí nebo jejich schovávání.

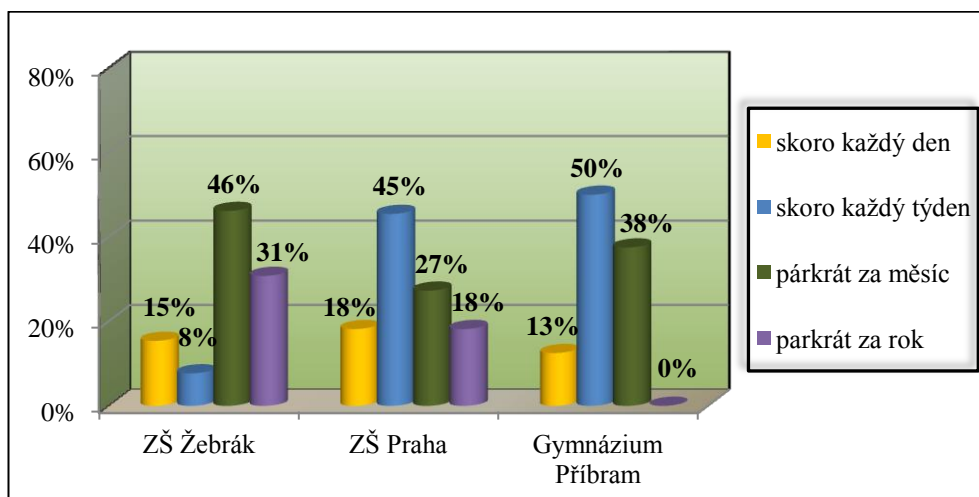
Opět jsou zde fyzické útoky zastoupeny na základních školách, na Gymnáziu Příbram se jednalo o jednu dívku, která se stala terčem fyzického útoku.

Otázka č. 8 V případě, že jsi byl/a šikanován/a, jak často k tomu docházelo nebo dochází?

Na ZŠ Žebrák k šikaně převážně dochází párkrát za měsíc (46 %) či za rok (31 %), naopak na ZŠ Letohradská jsou oběti šikanovány skoro každý týden (45 %), podobně je tomu i na Gymnáziu Příbram, v 50 % k šikaně dochází skoro každý týden.

Z výsledků v grafu lze usoudit, jak moc a v jakém stádiu je šikana rozšířena. Pokud k šikaně dochází skoro každý týden, může se již jednat o druhé stádium neboli druhý stupeň onemocnění celé skupiny zasažené „virem“ šikanování. Zde již dochází k fyzické agresi a přitvrzování manipulace.

Graf č. 6 V případě, že jsi byl/a šikanován/a, jak často k tomu docházelo nebo dochází?

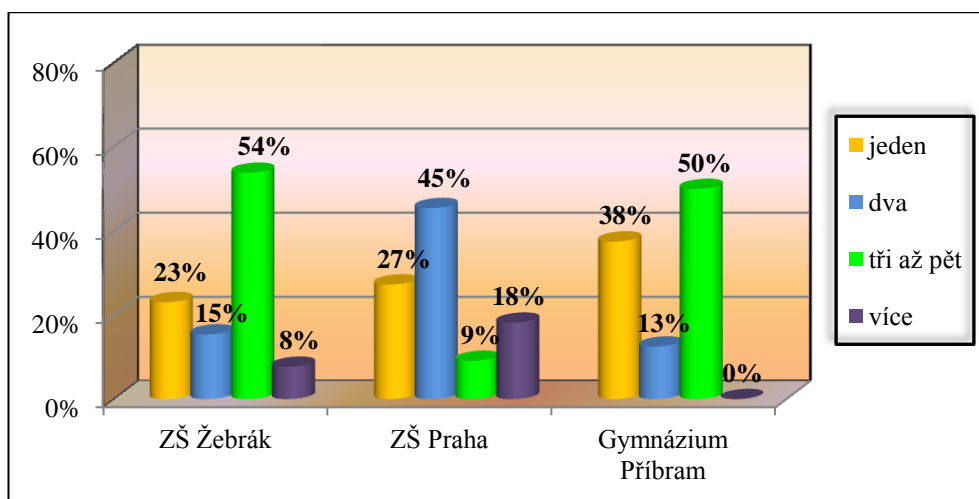
Otázka č. 9 Kolik spolužáků se šikanování účastnilo nebo účastní?

Na ZŠ Žebrák a na Gymnáziu Příbram se šikany účastní vyšší počet žáků, jejich počet se pohybuje mezi třemi až pěti. Rozdílně je na tom ZŠ v Praze, kde se převážně šikany účastní pouze jeden či dva žáci. Na obou základních školách byly zaškrtnuty i odpovědi, že se šikany účastnilo více než pět žáků.

Z těchto výsledků lze opět usoudit, jak moc je šikana ve třídě rozšířena. Pokud se ve třídě tři až pět žáků aktivně podílí na šikaně, lze tuto skupinu agresorů označit jako „jádro“ neboli šířitelé viru, kteří vzájemně spolupracují a systematicky šikanují vhodné oběti. V této fázi se rozhodne, zdali se z třetího stádia šikany nestane čtvrté, kdy normy agresorů jsou postupně přejímány dalšími žáky ve třídě.

Opět zde ale záleží na formě šikany, zdali se jedná o verbální útoky či fyzické útoky, které jsou mnohem závažnější.

Graf č. 7 Kolik spolužáků se šikanování účastnilo nebo účastní?

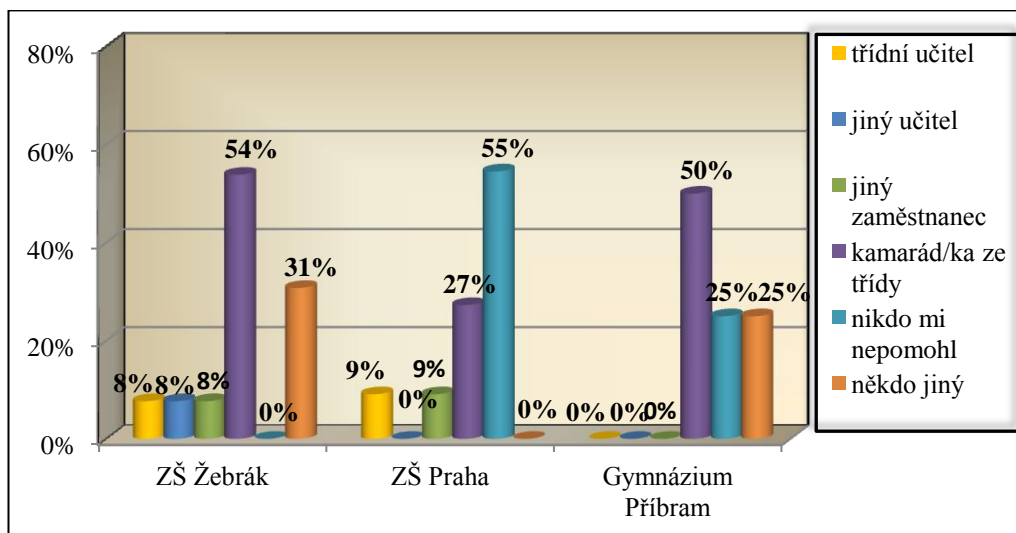

Otázka č. 10 Když ti spolužák nebo spolužáci ubližovali, pomohl ti někdo?

Výsledky z grafu č. 10 dokazují, že žákům ze ZŠ v Praze, kterým je ubližováno, v 55 % nikdo nepomohl. Oproti tomu výsledky na ZŠ Žebrák jsou mnohem pozitivnější. Zde se žáci pomoci dočkali vždy, ať to byli kamarádi (54 %), kteří se spolužáka zastali nebo kdokoliv jiný (31 %). Stejně tak je to i na Gymnáziu v Příbrami, kde se v 50 % žákům pomoci dostalo od svého kamaráda či kamarádky ze třídy.

Tento graf názorně ukazuje, v jaké třídě jsou mezi spolužáky pevnější vazby a vztahy, kolik žáků je schopných se svěřit o problému šikany svému učiteli a kde naopak vzájemná pomoc od kamarádů či učitelů zcela chybí.

Graf č. 8 Když ti spolužák nebo spolužáci ubližovali, pomohl ti někdo?

Otázka č. 11 Řekl/a jsi o tom někomu?

V této otázce byla opět možnost napsat odpověď svou vlastní. Nejčastěji se žáci o šikaně svěřují svým rodičům či příbuzným, svým kamarádům. Dále se zde vyskytly odpovědi, ve kterých bylo uvedeno, o problému šikany jsem se nesvěřil nikomu.

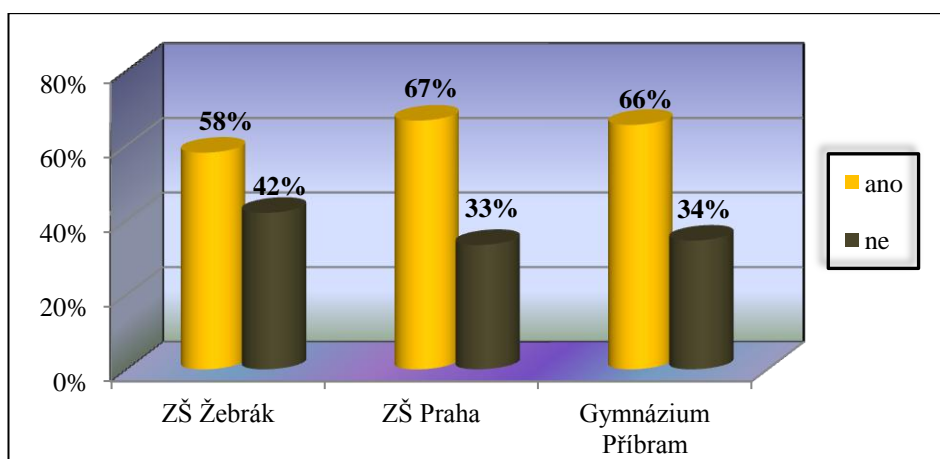
S vyhledáním odborné pomoci jsem se setkal pouze jednou - dívka vyhledala pomoc psycholožky.

Otázka č. 12 Řekl ti někdo z učitelů, co dělat, když tě někdo bude šikanovat?

Odpovědi na otázku č. 12 nám poukazují na to, že informovanost o šikaně žáků na základních a středních školách existuje. Přestože kladné odpovědi nejsou 100 %, i tak jsou tyto výsledky velice povzbudivé.

Každý žák vnímá informace zcela odlišně, pokud je do školy pozván odborný pedagog, který se zabývá problematikou šikany, záleží, kolik žáků se plně na výklad soustředí, a zdali celé přednášce porozuměli. Tyto skutečnosti pak jistě ovlivní výsledky uvedené v tomto grafu.

Graf č. 9 Řekl ti někdo z učitelů, co dělat, když tě někdo bude šikanovat?

5.2.2 Výsledky jednotlivých škol

Za pomoci dotazníkového šetření a z nich vyplývajících výsledků bylo zjištěno značné množství informací. Na následujících řádcích jsou veškeré odpovědi stručně shrnuty a výsledky všech třech škol jsou vzájemně porovnány.

Žáci na **ZŠ Žebrák** se s šikanou spolužáka setkali v 87 %. Mezi nejčastější formy ubližování patří verbální útoky, patří sem: posmívání, nadávky a pomlouvání (vše kolem 70 %). Z fyzických forem ubližování se žáci nejvíce setkávají se strkáním 52 %, ale i kopáním 26 %. V 48% se žáci o výskytu šikany svěřili svým rodičům a kamarádům, bohužel v 85 % to nemělo žádný vliv na vyřešení šikany. Osobní zkušenost mělo 39 % žáků, v 46 % k šikaně docházelo párkrát do měsíce nebo párkrát za rok 31 %. Skoro u poloviny případů – v 54 %, se šikany účastnilo 3-5 spolužáků. Nejvíce optimistický je výsledek u otázky č. 10 – Když ti spolužák nebo spolužáci ubližovali, pomohl ti někdo? Ve všech případech šikany se oběti vždy dostalo pomoci, nejvyšší podíl měli kamarádi ze třídy v 54 %. Informovanost žáků, jak se mají šikaně ubránit, je ve větší míře uspokojivá, 58 % studentů ví, co má dělat, pokud by byli šikanováni.

Žáci na **ZŠ Letohradská v Praze** se s šikanou spolužáka setkali v 71 %. Mezi nejčastější formy ubližování se zde opět řadí verbální útoky, patří sem: pomlouvání 67 %, posmívání a nadávky – kolem 50 %. Z fyzických forem ubližování se žáci nejvíce setkávají s fackováním 29 %, ale i kopáním 24 %. V 53% se žáci o výskytu šikany svěřili svým příbuzným, kamarádům i učitelům. Oproti výsledkům ze ZŠ Žebrák, se zde v 67 % odpovědí, žákům pomoci dostalo. Osobní zkušenost se šikanou zde mělo 33 % žáků, v 45 % k šikaně docházelo skoro každý týden nebo párkrát za měsíc 27 %. Ve 45 % případů šikany, se jí převážně zúčastnili 2 žáci. Pomoci od spolužáků nebo od kohokoliv jiného v případě šikany se v 55 % žáci nedočkali. Nejčastěji se žáci o problému šikany na jejich škole svěřují svým rodičům či příbuzným a kamarádům. Jedna z dívek dokonce vyhledala pomoc psychologa. V 67 % studentů této školy ví, co má dělat, pokud by byli šikanováni.

Žáci **Gymnázia Příbram** se s šikanou spolužáka setkali v 55 %. Mezi nejčastější formy ubližování se zde opět řadí verbální útoky, patří sem: pomlouvání 88 %, posmívání 94 % a nadávky 69 %. S fyzickou formou ubližování se zde setkal pouze jeden žák, a to se strkáním. V 56 % se zde žáci o výskytu šikany nikomu nesvěřili. Opět jako na ZŠ Žebrák, se zde dokonce v 86 % odpovědí, žákům pomoci

nedostalo. Osobní zkušenost se šikanou zde mělo pouze 28 % žáků, v 50 % k šikaně docházelo skoro každý týden nebo párkrát za měsíc 38 %. U 50 % případů šikany, se jí převážně zúčastní 3–5 žáků. Pomoci od spolužáků v případě šikany se v 50 % žáci dočkali. Nejčastěji se žáci o problému šikany na jejich škole svěřují svým rodičům či příbuzným a kamarádům. Opět zde v 66 % žáci znají správný postup, co mají dělat, pokud by byli šikanováni.

5.2.3 Porovnání výsledků

Při porovnání výsledků dotazníkového šetření ze všech třech typů škol, se objevily v některých odpovědích značné rozdíly. Nejčastějšími projevy šikany, kterých byli žáci svědky, jsou shodně verbální útoky. Fyzické útoky jsou na školách ale rozdílné. Na ZŠ Žebrák se žáci nejvíce setkávají se strkáním a kopáním, na ZŠ v Praze dochází spíše k fackování a ke kopání do spolužáků. Nejvíce povzbudivé výsledky jsou u žáků Gymnázia Příbram, kde se s fyzickým útokem setkal pouze jeden chlapec, a to pouze se strkáním a jedna dívka. Ta se ale setkala s mnohem závažnější fyzickou formou útoku, a to se škrcením. U následující otázky, zdali oznámení šikany napomohlo k jejímu ukončení, se odpovědi zcela rozcházejí. Na ZŠ Žebrák a na Gymnáziu Příbram u většiny případů, oznámení šikany nemělo žádný vliv na její ukončení. Naopak na ZŠ v Praze se žákům pomoci převážně dostalo. Četnost útoků se ukázala nejvyšší na Gymnáziu Příbram, zde v 50 % k šikaně dochází skoro každý týden. Nejvyšší účast při šikanování spolužáka je naopak na ZŠ Žebrák, zde se počet pohybuje mezi 3-5 osobami. Pokud se žáci ze ZŠ Žebrák stali obětí šikany, ve všech případech se jim pomoci dostalo. Na Gymnáziu Příbram, se žákům převážně pomoci dostalo. Bohužel žákům ze ZŠ v Praze se v polovině případů žádné pomoci nedostalo. Na poslední otázku v dotazníku žáci, ze všech tří typů škol, odpovídali převážně kladně. Z čehož lze usoudit, že problémem výskytu šikany na školách se pedagogové zcela jistě zabývají a své žáky v rámci svých možností o tomto informují.

5.2.4 Vyhodnocení hypotéz

1. **Žáci se s šikanou setkávají častěji na střední škole. ✘**

S šikanou se setkávají více žáci na základních školách. Pokud tedy byla žáky Gymnázia Příbram zaškrtnuta odpověď kladně, tak skoro u poloviny odpovědí byla vepsána poznámka – s šikanou jsem setkal pouze na základní škole. První hypotéza se nepotvrdila.

2. **Mezi častější formy ubližování patří verbální projevy. ✔**

Verbální útoky jsou opravdu více zastoupeny než útoky fyzické, a to jak na základních školách, tak i na Gymnáziu Příbram. Hypotéza se sice potvrdila, ale ideálním stavem by bylo, pokud by nedocházelo vůbec k žádným formám útoku. Samozřejmě, že některé formy násilí, jako jsou pomluvy nelze nikdy zcela odstranit.

3. **Agresorem je většinou jeden až dva žáci. ✘**

Nejvíce zde byla zastoupena skupina 3–5 žáků, kteří se na šikaně podílejí. V těchto případech lze snadno docílit toho, že se k šikanování oběti postupně přidávají další a další žáci, což je pro její vyřešení velice závažným problémem. Je zde i větší pravděpodobnost dalšího šíření viru onemocnění šikany, a tím přechod na závažnější stádia šikany. Vztahy ve třídách, kde se již utvořilo takovéto jádro agresorů, začínají být křehké a lehce zranitelné. Třetí hypotéza, že je agresorem většinou jeden či dva žáci se tedy nepotvrdila.

4. **Pokud se dítě stane obětí šikany, tak se mu nejbližší kamarád snaží pomoci.**

✔ i ✘

Tato hypotéza se potvrdila jen zčásti. Na ZŠ Žebrák byly výsledky ze všech škol nejvíce povzbudivé. Každý žák, který se stal obětí šikany, se dočkal pomoci. Na Gymnáziu Příbram to byla převážná většina, ale na ZŠ v Praze se více jak polovině žákům pomoci od žádného kamaráda či učitele nedostalo. Z toho lze usoudit, že kolektiv, vzájemné vztahy a vazby ve třídě na ZŠ v Praze nebudou příliš pevné.

5. **Více jak polovina žáků ví, co dělat, když se stane obětí šikany.** ✓

Tato hypotéza se potvrdila, výsledky jsou na všech školách, kde bylo dotazníkové šetření prováděno, velice podobné. I když jsou výsledky z větší části kladné, pedagogové se snaží své žáky o problematice šikany informovat, pořád je na čem pracovat, aby každý žák byl schopen se šikaně ubránit a byl schopen ji oznámit učiteli nebo svým nejbližším.

V této kapitole byla zahrnuta celá praktická část, která se skládala z organizace výzkumu, stanovení hypotéz a použitých metod. Posléze bylo provedeno dotazníkové šetření, které bylo znázorněno za pomoci grafů a komentářů. Každé otázka v dotazníku byla důsledně vyhodnocena a výsledky, které byly graficky znázorněny, byly dále okomentovány. Poté veškeré výsledky ze všech škol byly vzájemně porovnány. Nakonec byly vyhodnoceny stanovené hypotézy.

V následující kapitole je v bodech stručně popsáno, jak správně postupovat při již zjištěné šikaně dítěte.

6 Doporučení

Mezi nejdůležitější doporučení, která nám stanoví jak správně postupovat a co dělat pokud je dítě šikanováno či která mohou zajistit, aby se dítě obětí šikany nestalo, patří⁶¹:

- Vždy se snažit posílit sebevědomí dítěte, v předškolním období je na to nejlepší čas.
- Snažit se naučit dítě, aby bylo schopné se určitým způsobem bránit samo.
- Zkusit najít společná řešení, hledat nejvhodnější způsoby obrany.
- Pokud se dítě naučí bránit, bude to zpráva pro to dítě, které mu ubližuje, že mu to jen tak neprojde a je zde důvod, aby s šikanou přestalo.
- Snažit se naopak tyto děti dávat při hře spolu, samozřejmě pod dohledem dospělého. Dítě, kterému je ubližováno, přestává mít pocit, že se musí neustále skrývat.
- Vyvarovat se nezdravé ochrany dítěte, ale poskytnout plnou podporu a pomoc při řešení konfliktu.
- Jít dítěti příkladem. A to jakým způsobem s ním mohu mluvit, jak často a o čem si lze povídat.
- Nevyčleňovat dítě z kolektivu. Neříkat dítěti s tím si nehraj, protože ti ublížil. Je možné, že by zrovna toto dítě mohlo být přínosem.
- Přílišný temperament u dítěte usměrnit a naopak dítěti, kterému je ubližováno, sebevědomí posílit.
- Učit dítě, které ubližuje druhým, vydat ze sebe jiným způsobem energii.
- Pokud má rodič sám v sobě negativní zkušenost po nějakém incidentu, sám sebe musí naučit odreagovat se. Negativní emoce neventilovat vůči dítěti ani jinému člověku.

Pokud se jakýkoliv rodič či pedagog bude těmito doporučeními řídit, je na dobré cestě k tomu, aby se dítě obětí šikany nestalo a pokud se již tak děje, tak aby se jí dokázalo dostatečně ubránit. Jestliže je šikana ve třídě nebo mimo ní natolik rozšířená, její průběh lze přirovnat k minimálně třetímu stupni onemocnění - stádia šikany dle M.

⁶¹ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Jak usměrňovat agresivitu*. Praha, 2007, s. 10-11.

Koláře, vždy je nutné vyhledat odbornou pomoc. Nikdy se nesmí zanedbat jakýkoliv varovný signál, kterého si rodič či pedagog povšimne.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo charakterizovat formy šikany a definovat profil jejich obětí na základní a střední škole. Práce byla rozdělena na dvě hlavní části - na teoretickou a praktickou část. Teoretická část zahrnuje nejdůležitější poznatky, týkající se šikany obecně a dále šikany vyskytující se na školách. Byly zde vysvětleny pojmy jako je šikana, co lze vůbec za šikanu považovat, kdo se nejčastěji stává obětí šikany a kdo agresorem. Podrobně byla popsána stádia šikany a dále byl určen správný postup při jejím vyšetřování. Byly zde uvedeny nejčastější chyby, kterých se lze dopustit při vyšetřování, jako například konfrontace oběti a agresora, bagatelizace problému, rychlá řešení, řešení případu před celou třídou, prozrazení informátorů a svědků a nakonec řešení bez pomoci dalších pedagogů. V poslední kapitole teoretické části, která se zabývá prevencí šikany, je uvedeno, na co všechno se lze zaměřit, již při nástupu dítěte do školy. Bodově bylo vymezeno jak postupovat, pokud je dítě agresivní a jak lze šikaně předejít. V závěru teoretické části jsou uvedeny nejdůležitější kontakty a internetové odkazy, na kterých lze najít veškeré informace zabývající se problematikou šikany a agresivního chování. Veškeré poznatky, které byly zjištěny z odborné literatury, jsou shrnuty a převedeny do vlastního textu. Nejvíce byly využity poznatky od známých autorů, kteří jsou zároveň uznávanými odborníky na problematiku šikany: Bendla, Čírtkové, Fieldové, Koláře, Musila a Říčana.

V praktické části byla využita metoda dotazníkového šetření, pomocí které bylo zjištěno, že fyzické útoky se vyskytují spíše na základních školách. Na Gymnáziu Příbram k fyzickým útokům dochází spíše ojediněle. Zatímco verbální útoky patří mezi nejrozšířenější formy šikany, které se vyskytují ve všech typech zkoumaných škol. Obětí šikany se mohou stát osoby, které vykazují výraznou odlišnost od ostatních, například nezvyklou barvu vlasů či výstřední účes. Dalším podnětem, který vede k útokům, mohou být fyzické předpoklady oběti - nadváha nebo extrémní štíhlost. Nejčastějším typem oběti bývají osoby, které jsou agresorem vyhodnoceny jako slabé, nedokážou se bránit, na první pohled vyjadřují bojácnost.

Před samotným šetřením, bylo stanoveno pět hypotéz. Dvě z hypotéz byly vyvráceny, dvě byly potvrzeny, poslední zbývající hypotéza byla potvrzena jen částečně. Z výsledků uskutečněného průzkumu jednoznačně vyplývá, že problematika šikany na základních i středních školách, představuje v současné době velice závažný problém, který nelze jen tak přehlížet. Většina žáků se s šikanou na své škole nebo

mimo ní již setkala a stala se i obětí agresivního chování svých spolužáků. Veliký problém lze spatřit v následné pomoci obětem šikany, kdy se s žádostí o pomoc sice dítě dokáže obrátit na své příbuzné, kamarády či na své učitele, ale ne vždy se pomoci dočká. O dětské agresivitě se sice mluví hodně. Mluví se ale o ní spíše v kontextu, jak je dítě špatně vychované, co zase provedlo, jak je hrozné, komu zase ublížilo, dáme ho tedy do kouta, aby přestalo zlobit. Důležitá je tedy motivace veřejnosti, aby se zvýšil zájem o tuto závažnou problematiku. Pokusit se, aby se tímto problémem začalo zabývat více státních i nestátních organizací, aby mezi sebou dokázali spolupracovat. V současné době většina populace nezná správný postup, jak by problém vzniklé šikany, zjištěné ve svém nejbližším okolí, vůbec řešili. Z tohoto důvodu odborníci, kteří se problematikou agresivního chování zabývají, se musí více zaměřit na preventivní činnost. Pokusit se nalézt vhodný způsob, jak zvýšit počet zúčastněných posluchačů, na jimi pořádaných odborných přednáškách.

Bakalářská práce byla vypracována tak, aby mohla být využita jako návod či praktický rádce pro laickou veřejnost, ale i pro osoby, které si chtějí prohloubit své vědomosti v této problematice.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha : ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9
2. ČÍRTKOVÁ, L. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha : Grada, 2007. 191 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
3. FIELDOVÁ M. E. *Jak se bránit šikaně – Praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Z ang. originálu Bullyblocking přeložila Petra Diestlerová, Praha : Ikar, 2009. 311 s. ISBN 978-80-249-1176-2.
4. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, Praha : Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X
5. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách : Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha : Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.
6. LOVASOVÁ, L., HANUŠOVÁ, J., HELLEBRANDOVÁ, K., *Sborník studií*. Praha : Sdružení Linka bezpečí, 2005. 144 s. ISBN 80-239-4482-7.
7. MUSIL, J. a kol. *Kriminalistika, vybrané problémy teorie a metodologie*. Praha : PA ČR, katedra kriminalistiky, 2001. 309 s. ISBN 80-7251-080-0.
8. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha : Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
9. ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ P. *Jak na šikanu*. Praha : Grada, 2010. 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6
10. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Jak usměrňovat agresivitu*. Praha : Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. 12 s. ISBN 978-80-86991-00-9.

Elektronické zdroje

1. *Agrese a šikana* [online]. 2014 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=9>>.
2. *Bezpečný internet* [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.nebi.cz/>>.
3. *E - bezpečí* [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.napisnam.cz/>>.

4. *E - nebezpečí* [online]. 2014 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-nebezpeci.cz/>>.
5. *Horká linka* [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.Horka-linka.cz/>>.
6. *Internet poradna* [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.internetporadna.cz/>>.
7. *Linka bezpečí* [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.linkabezpeci.cz/>>.
8. *Metodický portál - inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/17907/KDO-JSOU-AGRESORI-A-OBETI-V-RAMCI-SIKANY-TYPOLOGIE-AGRESORU-A-OBETI.html/>>.
9. *Minimalizace šikany* [online]. 2014 [cit. 2014-01-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozvedet/>>.
10. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2014 [cit. 2014-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/file/31796/>>.
11. *Ostrakismus - hlasování nebo projevy směřující k vyloučení někoho z nějaké činnosti* [online]. 2014 [cit. 2014-01-03]. Dostupné z WWW: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/ostakizmus-ostakizmus>>.
12. *Preventivní informace o šikaně* [online]. 2014 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>>.
13. *Prevence šikany a agresivního chování* [online]. 2014 [cit. 2014-03-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.kapezet.cz/index.php?object=General&articleId=154&leveMenu=0>>.
14. *První pomoc pedagogů ve světě šikany* [online]. 2014 [cit. 2014-01-11]. Dostupné z WWW: <http://www.oazlin.cz/prevence/1_3_3.php>.
15. *Šikana* [online]. 2014 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.policie.cz/clanek/sikana.aspx>>.
16. *Šikana, násilí* [online]. 2014 [cit. 2014-01-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.ostrovzl.cz/prevence/sikana-nasili>>.
17. *Šikana* [online]. 2014 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.sikana.org/>>.

Ostatní

1. Informační leták Policie ČR: Rodiče pozor! Šikana mezi dětmi je skryté nebezpečí. Rok 2004, tisk Euronet.cz s.r.o.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1 - Projevy chování, spolupráce, vztahů a celkové atmosféry.

Graf č. 1 - Setkal/a jsi ve třídě, na škole nebo někde jinde s šikanou spolužáka?

Graf č. 2 - Pokud ano, jak mu bylo ubližováno?

Graf č. 3 - Řekl/a jsi o tom někomu?

Graf č. 4 - Pokud ano, pomohlo to?

Graf č. 5 - A tebe někdo šikanoval?

Graf č. 6 - V případě, že jsi byl/a šikanován/a, jak často k tomu docházelo nebo dochází?

Graf č. 7 - Kolik spolužáků se šikanování účastnilo nebo účastní?

Graf č. 8 - Když ti spolužák nebo spolužáci ubližovali, pomohl ti někdo?

Graf č. 9 - Řekl ti někdo z učitelů, co dělat, když tě někdo bude šikanovat?

Seznam příloh

- I. Dotazník o šikanování

Příloha I: Dotazník o šikanování

Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že vám někdo, komu se nemůžete ubránit, dělá, co je vám nepříjemné, co vás ponižuje, nebo to prostě bolí – strká do vás, nadává vám, schovává vám věci, bije vás. Ale může vám znepríjemňovat život i jinak, pomlouvá vás, intrikuje proti vám, navádí spolužáky, aby s vámi nemluvili a nevšímali si vás.

Instrukce: Tento dotazník je anonymní (nemusíš se nikam podepisovat), ptá se, jak se cítíš ve škole, do které chodíš. Jaké vztahy jsou mezi tebou a ostatními spolužáky.

Odpověď, kterou vybereš, zakroužkuj.

1. Jsem: a) dívka / žena b) chlapec / muž

2. Setkal/a jsi se ve třídě, na škole nebo někde jinde s šikanou spolužáka?

a) ano b) ne

3. Pokud ano, jak mu bylo ubližováno?

a) pomlouváním b) posmíváním c) nadávkami d) strkáním
e) pliváním f) taháním za vlasy g) údery pěstí h) fackováním
i) kopáním j) jinak (vypiš prosím jak)

4. Řekl/a jsi o tom někomu?

a) ano b) ne

Pokud ano, tak komu ses o tom svěřil/a?

.....

5. Pokud ano, pomohlo to?

a) ano b) ne

6. A tebe někdo šikanoval?

- a) ano b) ne

7. Pokud ano, prosím napiš jak ti ubližoval/a?

.....
.....

8. V případě, že jsi byl/a šikanován/a , jak často k tomu docházelo nebo dochází?

- a) skoro každý den b) skoro každý týden c) párkrát za měsíc
d) párkrát za rok

9. Kolik spolužáků se šikanování účastnilo nebo účastní?

- a) jeden b) dva c) tři až pět d) více

10. Když ti spolužák nebo spolužáci ubližovali, pomohl ti někdo?

- a) třídní učitel b) jiný učitel c) jiný zaměstnanec
d) kamarád/ka ze třídy e) nikdo mi nepomohl f) někdo jiný

11. Řekl/a jsi o tom někomu?

Prosím napiš, komu jsi se o tom svěřil/a?

.....

12. Řekl ti někdo z učitelů, co dělat, když tě někdo bude šikanovat?

- a) ano b) ne

Děkuji za tvé odpovědi.